

עתיד מדיניות החוץ של ישראל: הגדרת יעודה ועיצוב דרכי פעולתה

נייר צוות חשיבה בנושא מדיניות החוץ

כנס הרצליה השני

דצמבר 2001

חברי הצוות:

ח"כ פרופ' שלמה בן-עמי, ראש הצוות

חיים אסא

ד"ר עוזי ארד

ד"ר אורי בר-יוסף

דן הלפרין

פרופ' יעקב ורצברגר

חנן בראון

ד"ר אלון ליאל

פרופ' זאב מעוז

אורי נאמן

יעקב (יאשה) קדמי

שבת שביט

פרופ' אהרון שי

זלמן שפירא

ד"ר מרטין שרמן

אהרן לשנו יער

עתיד מדיניות החוץ של ישראל: הגדרת יעודה ועיצוב דרכי פעולתה

תוכן הענינים

1. מבוא

- א. מתודולוגיה וטרמינולוגיה
- ב. הנחות יסוד

2. גורמי ההשפעה על עיצוב מדיניות החוץ הישראלית העתידית

- א. השפעות של תפיסות יסוד קונצפטואליות לגבי אופייה הבסיסי של המערכת הבינלאומית
 - תפיסות של אופי המערכת
 - תפיסות של אופי המשטר
- ב. השפעות של מגמות מערכתיות כלליות
 - גלובליזציה
 - גלובליזציה והתנגשות תרבויות
 - קידמה טכנולוגית
 - תמורות דמוגרפיות
- ג. השפעת ה"נכסים" הישראליים
 - "ניכסיות" ערכית
 - נכסים מדיניים
 - נכסים בטחוניים-איסטרטגיים
 - נכסים טכנולוגיים וכלכליים
 - נכסיות הכח היהודי האמריקאי
- ד. השפעות של שינויי עוצמה על פני המפה העולמית

3. הכוחות המשפיעים וההתמודדות מולם

- א. הטווח הקצר
 - קווי המתאר הבסיסיים
 - האיומים העיקריים
- ב. האסטרטגיה המענים והפעילות המדינית הישראלית הנדרשת
 - מדינות וזירות
 - כלים ואמצעים

ג. הטווח הארוך

- מעגל מדינות המפתח
- מדיניות בעלות מעמד ייחודי
- מעגל המדינות השכנות
- קווי המתאר העיקריים

ד. האיזמים העיקריים והמענים האסטרטגיים

ה. קווי המדיניות המומלצים

(א) מתודולוגיה וטרמינולוגיה

אחת מהנחות היסוד (ראה להלן) של קבוצת העבודה היא שאין למדיניות חוץ קיום אוטונומי מנותק ממדיניות לאומית כללית. כתוצאה מכך לא ניתן לדבר על **יעדים** של מדיניות חוץ שאינם נגזרים מיעדים לאומיים כלליים. על כן, ראוי להשתמש במונח **היעוד** של מדיניות החוץ כדי להדגיש את התפיסה שמדיניות חוץ מהווה כלי בידי המדינה, המופעל מחוץ לתחום גבולותיה, כדי להגשים את מטרותיה הלאומיות.

לפיכך, יש לראות ב"מדיניות החוץ" את מכלול הפעילות הבלתי-אלימה המתבצעת בהכוונה ממלכתית בזירה הבינלאומית, אשר נועדה לתרום למימוש יעדיה הלאומיים של מדינת ישראל. מכאן שאף כי אין ספק שמשרד החוץ הוא הציר המרכזי והמוביל בניהול מדיניות החוץ, הרי ש"מדיניות החוץ" של ישראל אינה מוגבלת לפעילות משרד החוץ בלבד אלא כוללת גם היבטים שונים בפעילותם של גופים ממשלתיים/ ממלכתיים נוספים כגון הסוכנות היהודית, גופי מודיעין, וכן משרדי ממשלה נוספים, כגון חקלאות וקליטה.

כאמור יש לגזור את מהותה של מדיניות החוץ מהיעדים הלאומיים, ולא להתאים את היעדים הלאומיים לקשיים השוררים בזירת מדיניות החוץ. עם זאת, יש לגזור את **דרכי הפעולה** של מדיניות החוץ מהמאפיינים הכלליים של המערכות הבינלאומית ותת המערכות האזוריות העיקריות. כמו כן, דרכי הפעולה אינם יכולים שלא לקחת בחשבון מגמות מתהוות במערכות ובתת המערכות הללו, בתחומים הכלכליים, הפוליטיים, החברתיים והטכנולוגיים.

(ב) הנחות יסוד

הנחת היסוד שלנו היא שיעד-העל הלאומי של כל ממשלה ישראלית הוא ביצור מדינת ישראל, מעמדה ושרידותה כמדינת הלאום של העם היהודי החיה בשלום עם שכניה. זו איננה נקודה טריוויאלית, או מובנת מאליה, בהקשר של הדיון על מדיניות החוץ הישראלית. נהפוך הוא, להנחה זו השפעה מרחיקת לכת על אפיון יעודה של מדיניות החוץ של ישראל, תפקידיה ומטרותיה, שאין להקל בהן ראש. ככלות הכול, הדעת נותנת כי הגדרת המדינה כ"**מדינה יהודית**" (בה מיעוטיה נהנים מזכויות שוות) מחד גיסא, או, כ"**מדינת כל אזרחיה**" (בה להיבט היהודי אין משקל ייחודי) מאידך גיסא, כרוכה לא רק בהבדלים מהותיים באורחות חיים במדינה,¹ בסמליה,² בחוקיה³ ובהמנונה,⁴ אלא גם במהות יעדיה הלאומיים וביעודה של מדיניות החוץ שלה, כולל אופייה של מדיניות השלום כלפי שכניה ויחסה לסוגיית גבולות הקבע או זכות השיבה, למשל.

¹ כגון שינוי בלוח השנה וחגיגה ומועדיה, במעמדה של העברית ובתכנית הלימודים.

² כגון מקומם של מגן הדוד בדגל ושל המנורה במוסדות ממשל.

³ כגון בחוק השבות.

⁴ במילים כגון "נפש יהודיה הומיה".

הסוגיות הללו אינן מנותקות מן החתירה לביצורה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. מאליו ברור, אפוא, כי גם מרכיבים מרכזיים במדיניות החוץ כגון מיקומה של העלייה ועידודה, מעמדם (ואף הצורך בקיומם) של מוסדות דוגמת הסוכנות היהודית, שלא לדבר על הגדרת האיומים וזיהוי היריבים בזירה הבינלאומית – יושפעו באופן מכריע בהתאם להגדרה הקטגורית על מדינת ישראל כמדינה יהודית.

הנחת יסוד נוספת היא ראיית ישראל את עצמה כחלק אינטגרלי מן העולם ומן הציביליזציה המערבית. דימוי בינלאומי ברוח הזאת בכל התחומים האפשריים (משטר, חברה, תרבות, מדע וטכנולוגיה, כלכלה, ולא פחות חשוב, אופני התנהלות מדינית והיצמדות אופטימלית לנורמות ראויות ביחסים הבינלאומיים) הוא חיוני גם כערך מדיני-אסטרטגי. העמקת ההכרה בעולם המערבי כי ישראל היא אכן חלק בלתי נפרד ממורשתו תאפשר לישראל את מידת התמיכה הבינלאומית שהיא זקוקה לה כמו גם את מידת ההבנה לצרכיה גם בשעות של מסה ועימות.

על כן, בהינתן הנחות היסוד לגבי היותה של ישראל מדינת הלאום של היהודים, מדינה הרואה עצמה כחלק של עולם הערכים המערבי, ויעדיה הלאומיים הם ביצור מעמדה זה והבטחתו לאורך שנים, היעוד של מדיניות החוץ הישראלית הוא: לשאוף למימוש יעדים אלה על ידי גיבוש מכלול של מהלכים המתבצעים באמצעות זרועות ממלכתיות, הפועלות בזירה הבינלאומית.

גורמי ההשפעה על עיצוב מדיניות החוץ הישראלית העתידית

מגוון האמצעים המרכיבים את מדיניות החוץ הישראלית יהיה פועל יוצא וייגזר ממכלול של גורמים שונים – חלקם תפיסתיים, הנובעים מהשקפת עולמם של מעצבי המדיניות לגבי טיבה של המערכת הבינלאומית, וחלקם אמפיריים, שמקורם בהתרחשויות ממשיות באותה מערכת.

(א) השפעות של תפיסות קונספטואליות לגבי אופייה הבסיסי של המערכת הבינלאומית

תפיסות של אופי המערכת

אופייה של מדיניות החוץ יוכתב גם בהתאם להבנה כי העולם, ואתו היחסים הבינלאומיים, מצוי בתהליך מעבר, שבו מרכיבי אי וודאות לא מעטים, בין מצב הובסיאני בו העוצמה היא הגורם העיקרי הקובע את התוצאות ואת הדפוסים של ההתנהגות בזירה הבינלאומית למצב שבו למשפט ולנורמות אתיות תפקיד גדול יותר בחיים הבינלאומיים. **ישראל צריכה להתאים את עצמה למתח המתקיים בין שתי הפרדיגמות הללו. היא אינה יכולה להישען רק על הכוח תוך התעלמות מהגלובליזציה של נורמות וערכים של משפט בינלאומי; אבל היא גם אינה רשאית להישען רק על אמון בערכים הללו בעיקר לאור העובדה שהסביבה הגיאוגרפית-תרבותית שבה**

היא חיה או שמתעלמת מהם או שכוחה כגוש פוליטי-מדיני מאפשר לה שלא להיענש על הפרת כללי התנהגות בינלאומיים מוסכמים. ישראל כמובן אינה רשאית להישען רק על מידת האמון שניתן לייחס לבריתות ולנאמנות ארוכת טווח של בני ברית או לערך הנצחי של הסכמים בין ישויות ריבוניות וכו'.

תפיסות של אופי המשטרים

אופי המשטר הפנימי של מדינה הוא גורם הקובע את התנהגותה במערכת הבינלאומית. מכאן שישראל אינה רשאית להתעלם מן הצורך להתאים את ניהול היחסים עם מדינות שונות לטיב משטריהן (בעיקר למידת הפלורליזם ולתחרותיות שלהן). לסוגיה זו השלכות על נושאים כלליים כגון, סבירות של יציבות אזורית ובילטרלית, העמידות של הסכמי שלום, מדיניות הרתעה וההיתכנות של פשרות בנות קיימא, או למשל, ההשפעה של שיפור כלכלי במשטרים לא-דמוקרטים (האם הדבר אכן מהווה מנוף למתינות או, להיפך, לשיפור היכולות התוקפניות?)

(ב) השפעות של מגמות מערכתיות כלליות – גלובליזציה, קדמה טכנולוגית, תמורות דמוגרפיות

גלובליזציה

במערכת הבינלאומית בולטים כיום שני תהליכים מנוגדים זה לזה, אשר שוררים ביניהם יחסי גומלין הדוקים, לעתים בעלי אופי "פרברסי". מחד גיסא עומדת הגלובליזציה, האמורה להכות ולטשטש את ההבדלים בין ישויות לאומיות, ולשחוק את מרכזיות ריבונות מדינות האום כמושג מארגן דומיננטי במערכת הבינלאומית. מאידך גיסא, מתגלות תופעות של התעוררות יתר של תחושות ותנועות לאומיות, לאומניות ואף דתיות המביאות לפירוקן של מדינות רב-אתניות/רב-תרבותיות והתהוותן של מדינות השואפות למונו-אתניות ו"למלחמות תרבות" המקשות על תהליכי הגלובליזציה ומעכבות אותה.

הגלובליזציה מונעת ע"י התפתחות טכנולוגית המאפשרת מעבר מהיר של תנועות בני אדם, הון, וידע על פניהם של גבולות לאומיים. אולם הניסיון מראה שאותן תופעות האמורות כאמור להחליש זיקות לאומיות, לעתים פועלות דווקא בכיוון של התעוררות מתגוננת של הזיקות הללו והתחזקותן. המתח בין ההומוגניזציה של ערכים ונורמות בינלאומיות תוך הרחבת המסגרות הקווי-פדרליות (איחוד אירופי, נפטא, Mercosur, Asean), לבין פוליטיקה של שבטיות לאומנית ודתית מחייב עמידה על המשמר. לישראל חייב להיות עניין בחיזוק המגמות הנורמטיביות ובהשתלבות בהן. ובכל זאת, היא אינה יכולה להתעלם מן העובדה שהגלובליזציה עצמה מביאה לתנועת אוכלוסין קלה יותר, דבר המאפשר היווצרות של קהילות אתניות גולות, בעיקר במדינות רווחה. אפשרות העברת כספים נוחה ומהירה למולדת מנוצלים למימון תנועות לאומיות/ לאומניות/בדלניות במדינת המוצא (טמילים, קרואטים וכו'). השפעתן הגורפת של

קבוצות טרור דתיות פנטיות (בן-לאדן) וקהילות "טרנס-לאומיות" מחייבת תשומת לב גוברת לקבוצות מוסלמיות ולשדולות ערביות באירופה ובעיקר בארה"ב, בהן העדר-התייחסות מתאימה בקרב מקבלי ההחלטות, כבר הביאה לתוצאות הרסניות. מטעמים דומים, סביר שלקהילות היהודיות יהיה תפקיד חשוב בארצות מושבן בבלימת השפעתן של שדולות עוינות לישראל. בעניין זה, מעמדם והשפעתם של היהודים כקבוצת לחץ טרם הועמד למבחן אך הדעת נותנת שקיים בה פוטנציאל רב.

במסגרת דיון על מגמות מערכתיות כלליות קשה להתעלם מהשפעתן של תמורות פאן-תרבותיות-ובראשן היערכות מול האיסלם (ראה להלן). גם במקרים אלה קיים מאבק בין כוחות הקידמה הטכנולוגית והגלובליזציה, השואפים לביטול מחיצות בין קהילות בתבל, לבין תורת הפונדמנטליזם הנשענת על קיבעון של ערכי העבר ובידול בין חבר ה"מאמינים" לבין השאר - הכופרים. אין להתעלם בה בעת מכך שהקנאים נכונים ונוהגים לגייס ולנצל מרכיבים של הקדמה והגלובליזציה למטרותיהם ולחיזוק כוחם (כגון העברת אנשים ומימון, פיתוח אמצעי לחימה וכו').

גלובליזציה והתנגשות התרבויות

מקובל לחשוב כיום שהאנושות ניצבת על סף סוג חדש של עימותים גלובליים, שונה מהותית מהעימותים המוכרים בין מדינות לאום שאפיינו את ההיסטוריה עד כה. בדרך כלל נהוג להבחין בין שתי קטגוריות משנה של העימותים העתידיים החזויים:

- התנגשויות אשר שורשיהן נעוצים בסיבות כלכליות ועתידות להתנהל בין קהילות הנהנות משובע כלכלי, לבין אלה הסובלות קיפוח (או לפחות מחסור שנתפס כקיפוח) כלכלי.
- התנגשויות אשר שורשיהן נעוצים בגורמים אתנו-תרבותיים ועתידות להתנהל בין מערכי-על (**mega-formations**) אנושיים, הנבדלים זה מזה על ידי תפיסות עולם מנוגדות ובלתי קומפטיביליות מבחינת ערכיהן החברתיים, אמונותיהן הדתיות והתייחסויותיהן המוסריות, הן ביחס לפרט והן ביחס לכלל.

אולם, נוכח העובדות ההולכות ומצטברות, נראה שמחסור כללי אינו מצטייר כגורם המוביל בהפצת אלימות ברחבי תבל אלא האיבה האתנו-תרבותית. טיעון זה מקבל חיזוק דווקא בעקבות הפיגועים בניו יורק ובוושינגטון, בו החשודים בתכנונם נמנים על האמידים בעולם, ומבצעהם השתייכו למעמד בינוני, בו ככל הנראה נקלטו.

היה זה סמואל הנטינגטון אשר לפני כעשור התריע:

...the fundamental source of conflict in this new world will not be primarily ideological or primarily economic. The great divisions among humankind and

the dominating source of conflict will be cultural. The principal conflicts of global politics will occur between nations and groups of different civilizations. The clash of civilizations will be the battle lines of the future.

כיום מתרבים הסימנים שתחזית זו עשויה להתממש ולו חלקית. הדבר טומן בחובו סיבות טובות לדאגה במדינות המערב בכלל ובישראל בפרט. כבר עכשיו אנו עדים להתפתחויות המבשרות רעות לגבי תוצאות העימות התרבותי המתהווה.

מבלי להתעלם מן הסכנות, ותוך עמידה על המשמר ופיתוח כלים של התגוננות ותגובה, יש לישראל עניין לחתור לחיזוק מגמות הגלובליזציה של המאבק בתופעות מהפכניות היונקות מאותן החברות והתרבויות המתקוממות בגלובליזציה וערכיה.

קידמה טכנולוגית

גם להתפתחות הטכנולוגית ובעיקר למוקדים שיובילו את ההתפתחות על כיווניה השונים: המשך הפריצה לחלל; פיתוח פעילות תת-ימית ליצירת מזון; פיתוח תרופות מאריכות חיים ושיבוט אברים; תיוודע כמובן השפעה ניכרת על המערכת הבינלאומית ומאזן הכוחות בה, שהרי ברור כי הפער בין המדינות בעלות כושר היצירה, כמו ארה"ב, סין, מדינות אירופאיות וכן רוסיה והודו, בתחומים מסוימים, וישראל, לבין מדינות הפריפריה ילך ויגדל. מדינות שתשכלנה להשתלב במגמות הפיתוח ע"י הקצאת משאבים לחינוך ולרתימת העילית היצרנית שלהן למשקן תוכלנה לצמצם את הפער בינן לבין המדינות המובילות. מדינות וחברות שלא תצלחנה להתארגן תישארנה עניות ונתונות לחסדים.

תמורות דמוגרפיות

מכלול נוסף שתיוודע לו השפעה מרחיקת לכת יהיה ההתפתחות הדמוגרפית ורמתו של המשאב האנושי. בתחום זה מסמנות כבר עתה מגמות חשובות מהן עולה כי האוכלוסיות בסין ובהודו תמשכנה לגדול (ב – 2020 תמנה אוכלוסיית סין למעלה מ – 1.4 מיליארד נפש וזו של הודו למעלה מ – 1.3). האוכלוסייה במרבית מדינות אירופה תזדקן ובמספר מקומות תיקטן, ארה"ב לעומת זאת תמשיך לגדול (325 מיליון ב – 2020). גידול מרשים ובעייתי יחול דווקא במדינות שהתל"ג לנפש בהן נמוך (אינדונזיה כ- 290 מיליון, פקיסטן וברזיל כ – 200, ניגריה כ – 185, במדינות כמו הפיליפינים, אתיופיה, ויטנאם, קונגו ומצרים תימנה האוכלוסייה בין כ- 90 מיליון במצרים לבין 115 בפיליפינים).

פן נוסף של התמורות הדמוגרפיות הוא היותו של המערב, ובעיקר מערב אירופה, נאלץ לתגבר את אוכלוסייתו ע"י הגירה. מהגרים אלה יכולים להיות מקור להון אנושי ולעוצמה מתחדשת אם

כישוריהם והמוטיבציה שלהם עולים בקנה אחד עם צרכיה של המדינה המארכת ואם זו מצידה משכילה לשלב אותם ואת בניהם בחייה ובתרבותה. אולם מהגרים עלולים להיות גם מקור לצרות ולחוסר יציבות, זאת כאשר מדובר בגלי הגירה שאינם מצטיינים בהכרח " בכשרון ובמומחיות הנדרשים" ובמיוחד כאשר הם אינם מוכנים להשתלב בחברה המערבית אלא נשארים לדבוק בערכים, במנהגים ובתרבות של ארצות מוצאם.

ככלות הכל, הזרימה ההמונית של מהגרים לתוך מדינות השובע של המערב מהווה מעין "פלישה" בייחוד כשהיא מביאה ליצירת קהילות בנות קיימא בעלות אופי מנוגד לזו של סביבתן. יתרה מזו, אותן קהילות לאחר התבססותן, הופכות לעתים תכופות למקור מימון לתנועות רדיקליות הקשורות לארץ מוצאן או לקבוצות אתנו-תרבותיות שעליהן נימנו במקורן. כך נוצר מעין פרדוקס, בו תהליכי הגלובליזציה (המאפשרת מעבר בני אדם ותנועת הון חופשיים ומהירים) והפתיחות והסובלנות של המערב הליברלי (הדוגל ברב-תרבותיות) שאמורים היו לטשטש ולהקהות ניגודים תרבותיים ושסעים אתניים, עלולים ליצור דווקא תנאים המביאים להחרפתן של אותן תופעות.

(ג) השפעת ה"נכסים" הישראליים

לישראל מיכלול נכסים לאומיים, חומריים וסימליים, המרכיבים את חוסנה הלאומי. נכסים אלה מאפשרים יצירת מרחב תימרון למדיניות חוץ ישראלית אקטיבית ויוזמת ויכולים לשרת את קידום האינטרסים שלה בזירה הבינלאומית. נכסים אלה כוללים:

ניכסיות ערכית (Non Tangible)

ישראל מייצגת בעיני העולם, המערבי בפרט, ערכים המוצאים תהודה חיובית בתודעתו ותואמים את עקרונות היסוד של האומות הנאורות וארה"ב בראשן. עם זאת, הסכסוך הישראלי-פלסטינאי ומחירו בתחום העימות האלים וביטויו התקשורתי הקשה מאיים לעתים קרובות לשחוק, בעיני המערב, את הנכסיות הערכית של מדינת ישראל. גם במובן זה, כמו במובנים נוספים, **הסוגיה הפלסטינאית ראוי שתנתפס כאתגר אסטרטגי מן המעלה הראשונה. פתרון הסכסוך או מיתון דרמטי ומהותי שלו יאפשרו לישראל לשמר או למנוע פגיעה במה שהיא אמורה לייצג בעיני המערב:**

- א. ערש התרבות היהודית – נוצרית (נכס בעל חשיבות מדינית והסברתית גם יחד)
- ב. בית לאומי לעם שעבר את השואה.
- ג. רוח החלוציות וההתיישבות של מהגרים שדבקו במטרה נעלה, כנגד כל הסיכויים.
- ד. מדינה קטנה, דמוקרטית ושואפת שלום הנאבקת על קיומה בסביבה תרבותית ופוליטית קשה.

ה. ארץ דלת משאבים טבעיים שעל כתפיה מונח עול כלכלי/חברתי כבד, שהצליחה, למרות האילוצים החומריים והביטחוניים הכבדים, להגיע להישגים דרמטיים ברבים מהתחומים המשמעותיים של ימנו.

נכסים מדיניים

א. משטר דמוקרטי: ישראל תואמת את האידיאל הפוליטי של המדינות החופשיות ועונה על אינטרס המערכת הליברלית, מעצם התנהלותה כמדינה דמוקרטית. **יחסים תקינים ושוויוניים בין הרוב היהודי במדינה למיעוט הערבי חיוניים בשמירת דמותה הדמוקרטית של ישראל.**

ב. משטר יציב: ישראל צריכה לחתור להשתקף כחברה שאף כי היא שזורת ניגודים פנימיים והיא מתמודדת עם מצבים קיומיים קשים, היא ממשיכה לשמור על יציבות משטרה.

ג. מפתח לסיום הסכסוך: ישראל נתפסת כחוליה חשובה ובלתי ניתנת לעקיפה בהשגת הסדר במזוה"ת. המזוה"ת הוא אזור בו יש למעצמת העל ולשחקנים חשובים אחרים במערכת הבינ"ל עניין רב, הנובע בעיקר מאינטרסים בתחום האנרגיה (נפט) ומחשש במערב מפני התפשטות ההגירה והאיסלאם הקיצוני. **השכנת שלום בין ישראל לשכנותיה עולה לפיכך עם האינטרס הכללי ומשתלב ביעדי ה"סדר העולמי החדש".**

ד. "היחסים המיוחדים" עם ארה"ב: מעמדה החרגי של ישראל במדיניות החוץ האמריקאית מקנים לה עוצמה בזירה הבינ"ל ותדמית של כל יכולה בווינגטון. בהתחשב במעמדה של ארה"ב כמעצמת על יחידה וכמובילת "הסדר העולמי החדש", יש לתדמית זו חשיבות רבה הן במערכת הרב צדדית והן ביחסים הדו-צדדיים של ישראל. **אשר על כן שימור נכסיותה הערכית והמדינית של ישראל בעיני ארה"ב, תוך טיפוח היחסים המיוחדים איתה, יהיו תמיד נכס צאן ברזל של מדיניות החוץ הישראלית.**

נכסים ביטחוניים-אסטרטגיים

א. שותפות אסטרטגית: ישראל נחשבת מעצמה צבאית בהקשר המזרח תיכוני ומדינה בעלת עוצמה אפילו בקנה מידה בינלאומי. היא שותף אסטרטגי של ארה"ב ומסוגלת להוות שותפה גם למדינות אחרות בהיותה בר-שיח אמין ובעל יכולות במצבי משבר ובהתמודדות עם איומים משותפים. **ראוי לציין שחשיבותה של ישראל נובעת גם, ובמיוחד, מכושר ההרתעה שלה, היכול למנוע הידרדרות אזורית. יש לחתור לכך כי הכרה זו בחשיבותה של ישראל תימצא במגמת עליה בשנים הבאות.**

ב. האטת בניין כוח בלתי קונבציונלי במדינות הסיכון הגבוה: ישראל תורמת לאיתור תפוצת נב"ק במזוה"ת ולסיכול עסקאות הקשורות לפתוח יכולות בתחום הנשק להשמדה המונית. היא מגלמת איפה נדבך חשוב בעמידה בפני איומים משותפים (מצד איראן ועיראק במיוחד).

ג. בלימת ההתפשטות האסלאמית הקיצונית והטרור: ישראל מתמודדת עם הטרור הקשור גם לתופעת האיסלאם הרדיקלי ומשחקת תפקיד משמעותי במאבק באיום זה.

נכסים טכנולוגיים וכלכליים

א. פיתוח מדעי וטכנולוגי: ישראל מתגלמת כמעצמה של טכנולוגיית עילית ההולכת וגדלה. עוצמתה בתחום המחקר והפיתוח הופכים אותה למוקד משיכה פיננסי בעל משמעות כלכלית ניכרת בשווקים הבינלאומיים. יכולותיה הגדלות עשויות לשבץ את ישראל בתחומי הפיתוח המתקדמים ביותר ולהעניק לה נקודת כבידה כלכלית /מדעית בעלת משמעות גדלה והולכת.

ב. פיתוח מערכות הגנה ומודיעין מתקדמות: ישראל מתייצבת בשורה הראשונה של הפיתוח הצבאי בדגש על מערכות ההגנה (מפני טילים למשל), או מערכות המעקב (צילום לווייני). יתרונה בכך שמערכותיה מותאמות למדינות קטנות ובינוניות. בהתחשב באיומים הגוברים בתחום הנב"ק והטק"ק בפרט, ישראל מסוגלת להציע למדינות רבות תשובות רלוונטיות התואמות את אמצעיהן.

נכסיות הכוח היהודי האמריקאי

מעמדה האיתן והחזק של יהדות ארה"ב בכל תחומי העשייה המובילים בארצם, כמו גם המספר חסר התקדים של יהודים בממשלים השונים וריבוי ה"ידידים" בעלי ההשפעה במישור הבלתי פורמלי בקרב הקברניטים האמריקאים, מקנים לקהילה זו כוח פוליטי ניכר. עוצמה זו - החייבת תמיד להוות תוספת חיונית לתמיכה של הרוב האמריקאי, תמיכה הנשענת על ערכים של Gentile Zionism אותם יש לשמר ולטפח - הבאה לידי ביטוי בבחירות לנשיאות, לבית הנבחרים ולסנאט – תרמה לתפקיד החשוב שממלאת הקהילה היהודית האמריקאית ו"איפא"ק" בראשה, לבניין ושימור ה"יחסים המיוחדים" (שבין ארה"ב לישראל). מארג זה של השפעות יהודיות יצר לישראל תדמית של בעלת נגישות ישירה ו"חודרנית" לרבדי הממשל האמריקאים ובעיני מדינות רבות בעולם מופיעה ירושלים כתחנה רצויה בדרך לוואשינגטון. בהתחשב בעוצמתה של ארה"ב יש בכך תועלת מרחיקת לכת.

ד) השפעות של שינויי עוצמה על פני המפה העולמית – מוקדי כוח עולים ושוקעים

הכוחות הגלובליים המתהווים והיכולות הבלתי שוויוניות של השחקנים השונים בזירה הבינלאומית להתמודד עימם, יביאו לתמורות בעוצמתם ובהשפעתם של אזורים גיאוגרפיים ושל מדינות בודדות גם יחד. לזיהוי נכון ונכון של המגמות המתהוות, על השינויים שיתחוללו, כך הדעת נותנת, גם בהן, יש ויהיה משקל מכריע בעיצובה של מדיניות חוץ ישראלית דינמית. הדבר מחייב איתור סיכונים והזדמנויות, ופיתוח דפוסים של הקצאת משאבים ושיקלול הקדימויות לאינטרסים של מדינות אחרות.

אבל, לא מדובר בהכרח על מצבים של סכום אפס. ספק אם גם הערכות לגבי מעמדה היחסי של סין ביחס לארה"ב צריך להביא את ישראל, תוך התעלמות מהתנגדותה של ארה"ב, להעברת

טכנולוגיות מתקדמות מישראל לסיין. אין ספק, עם זאת, כי מאבק גובר באיסלאם הרדיקלי מצד ארה"ב ומדינות המערב והזדקקותן של אלה לתמיכת מדינות ערב עשוי לעורר מחלוקות תכופות בין ירושלים לושינגטון.

הכוחות המשפיעים - וההתמודדות מולם

התמורות והשינויים במרכיבי העוצמה ובהשפעתם על המערכת הבינלאומית וזירותיה השונות ניתנים לחיזוי ברמת סבירות מתקבלת על הדעת כאשר מדובר בעתיד המיידי, אולם הם הולכים ונעשים לוטים בערפל וספקולטיביים, יותר ויותר, ככל שאופק הזמן אליו מתייחסת התחזית רחוק יותר. משום כך לא ראה צוות מדיניות החוץ מנוס לעצמו, אלא, לבנות את המימדים האופרטיביים של מדיניות החוץ הרצויה לישראל באמצעות שתי קבוצות עבודה. התוצר המשותף של שתיהן, המוצג להלן, עשוי משני חלקים משלימים, הבוחנים את המערכת הבינלאומית ואת האפשרויות הפתוחות בפני מעצבי המדיניות הישראלית, על החלופות הנגזרות מהן, במסגרת שתי פרספקטיבות זמן. הפרספקטיבה האחת מתמקדת בטווח הנראה לעין (עד 5 שנים) והאחרת מתמקדת בטווח הארוך (15-20 שנה).

(א) הטווח הקצר

מראש החלטנו שלא להיכנס לדיון פרטני בסוגיות הקשורות בתהליך השלום עם הפלסטינאים ו/או הסורים גם בגלל שזה היה מחייב כניסה לקווי מתאר של הסדר אפשרי, ענין שהוא בבחינת ויכוח אידיאולוגי ופוליטי שורשי ביותר. יחד עם זאת, איננו משוחררים מלאמר כי החתירה להסדר מדיני עם הפלסטינאים עד כדי הגעה לסיום הסכסוך הישראלי-ערבי – אכן חלום קשה ביותר, ויתכן שאף בלתי אפשרי בטווח השנים הקרובות – חייבת להוסיף להיות ציר חיוני של מדיניות החוץ הישראלית. אם נרצה ואם לאו, הציר הזה יוסיף להכתיב, להאיר או להעיב על יחסינו עם העולם כולו. זאת ועוד, כל עוד הסכסוך יוסיף לבעבע ימשיכו הסוגיות הנובעות ממנו להיות מרכזיות במדיניות החוץ הישראלית. הצורך להוסיף ולבסס את הלגיטימיות של ישראל תוך הדיפת זרמי העוינות המוקרנים ממדינות ערב ומדינות האיסלם יקשה על מדיניות החוץ של ישראל לפתח מרחבי תמרון חופשיים יותר.

קווי המיתאר הבסיסיים

נקודת המוצא של התחזית לעתיד הנראה לעין גורסת התחדדות נמשכת של המתח בין העולם החופשי לבין מעגלים קיצוניים בעולם המוסלמי בזירה הבינלאומית והתמשכות הקונפליקט בין ישראל והפלסטינים על כל המשתמע ממנו באזורנו שלנו.

ללא הסדר ישראלי-פלסטיני, וסיכוי להסדר עם סוריה ולבנון, לא ניתן, גם בעתיד הנראה לעין, לעצב מדיניות חוץ ישראלית שהסכסוך אינו משפיע משמעותית על תכניה. יש לקחת עובדה זו כהנחת יסוד כדי לעצב תכנית למדיניות חוץ אשר רגליה נטועות עמוק בקרקע המציאות.

ברור, אם כן, שגם בעתיד הנראה לעין יעמדו במרכז מדיניות החוץ של ישראל נושאים "מסורתיים" ובראשם השגת תנאים שיאפשרו יציבות באזורנו ונטרול, עד כמה שניתן, עוינותן הפעילה של המדינות הקיצוניות באזור. יש לחתור לכך, אבל ספק אם ניתן יהיה להגיע לזה, שגם בלא פיתרון הסכסוך הפלסטיני תתחולל הפשרה ביחסיה של ישראל עם העולם הערבי בכלל. ביטחון אזורי אמיתי ומרחבי שיתוף פעולה להגברת היציבות במזרח התיכון לא יוכלו לצבור תנופה בלא פיתרון קודם של הבעיה הפלסטינאית. לכן, גם אם פתרון כזה לא יתרחש, ישראל חייבת תמיד לחתור לשלום, וגם להיתפס כמי שחותרת אליו על ידי פיתוח מדיניות שלום פעילה.

בנוסף, יש לקחת בחשבון כי לנוכח מאפייני המצב בזירה הבינלאומית וכל עוד לא תתחולל הפשרה מהותית ביחסינו עם העולם הערבי נראה שישאל לא תוכל להתקבל לאף אחת מהקבוצות האזוריות ההולכות ומתגבשות במסגרת חיזוק מגמת הרגיונליזציה. לצד החסרון הנובע מכך בשל העדר "משפחה אזורית" בטווח הנראה לעין, יהיה צורך להמשיך ולתמרן בכל המרחב הדיפלומטי הפתוח בפני ישראל וזאת ללא המיגבלות המוטלות בדרך כלל על חברה באחד הגושים האיזוריים.

האיומים העיקריים

- המשך המאבק האלים הפלסטיני בעצימות משתנה.
- טרור של גורמים פונדמנטליסטים לרבות חיזבאללה נגד ישראל וישראלים.
- רדיקליזציה של סוריה ואיחוד בינה לבין עיראק.
- פלסטיניזציה של ירדן והקמת חזית ערבית מזרחית.
- איסלאמיזציה של מצרים, התערעורת השלום עימה ואיחוד המחנה הערבי כולו כנגד ישראל.
- המשך מאמציהן של עיראק ואיראן להצטייד בנשק בלתי קונבנציונלי.
- שינוי לרעה ביחסי ישראל ארה"ב.
- סנקציות בינלאומיות.

(ב) האסטרטגיה, המענים והפעילות המדינית הישראלית הנדרשת

מדינות זירות

הזירה הערבית

מעבר לצורך המובן לחתור באורח עקבי להשגתם של הסדרים מדיניים שיביאו לרגיעה עם הפלסטינים ולשמור שמירה קפדנית על יחסי השלום עם מצרים וירדן יהיה צורך לשאוף ולפעול בשנים הבאות להרחבת מסגרת יחסי השלום גם לשתי שכנותיה הנוספות של ישראל –

סוריה ולבנון ולפחות למנוע הרעה בהן. כן יש לנסות ולחמם הקשרים עם המדינות עמן כבר היה לישראל קשר דיפלומטי בעבר, דוגמת תוניסיה, מרוקו ועומאן. עוד יש לשאוף ליצור מערכת יחסים ראשונית וזהירה (בגלל הרגישות המרוקאית) גם עם אלג'יר. זאת, בין השאר, גם בגלל השפעת יחסים מעין אלה על מיתון אפשרי של רגשות אנטי ישראליים ואנטישמיים בקרב ההגירה הצפון אפריקאית באירופה.

תורכיה

כמובן שמבחינה אזורית יש להמשיך ולטפח עד כמה שניתן, את היחסים האסטרטגיים עם תורכיה שהגיעו לשיאם בשנים האחרונות ולמנוע אפשרות של השפעה שלילית של מערכת היחסים הישראלית-פלסטינית על יחסים אלה.

האיחוד האירופי

על ישראל להשתדל ולשפר את מערכת היחסים עם מוסדות האיחוד ולנסות לצמצם למינימום את המתרחקות הקיימת עם מוסדות אלה. במסגרת מדינות האיחוד האירופי יש להקצות ליחסים עם גרמניה משקל מרכזי. גרמניה הוכיחה את עצמה בשנים האחרונות כמדינה הקרובה ביותר לישראל מבין מדינות האיחוד וצריך יהיה להשקיע מחשבה ומאמץ בחישול היחסים המיוחדים עמה. לאור אופייה הפדראלי של גרמניה יש לשים לב לטיפול יחסים גם עם מדינות המחוז המרכיבות אותה. גם למערכת היחסים עם בריטניה יש להקדיש מחשבה מיוחדת כדי למנוע השפעת זרמים תת-קרקעיים שליליים. המרחב האנגלו-סקסי והאטלנטי הנשען על הבנה וידידות בין בריטניה לארה"ב ראוי לטיפול על ידנו כמשקל נגד לזירה האירופית והים-תיכונית הקשה יותר מבחינתה של ישראל. נוכח הסחף הפרו-פלסטיני שחל בקרב מרבית מדינות צפון-מערב אירופה כבלגיה, הולנד, דנמרק ופינלנד, יש צורך לרכז מאמץ בחלק זה של אירופה להסברת כנות כוונות השלום של ישראל כלפי העם הפלסטיני, מתוך מטרה לרכוש שוב את אמונו ואת אהדתו.

השותפות האירופית-ים-תיכונית, או בכינויה "תהליך ברצלונה", מנסה מאז כינונה ב-1995 ליצור מרחב של שלום ויציבות באגן הים התיכון תוך קידום עקרונות הדמוקרטיה, השמירה על זכויות האדם ועידוד ההבנה ההדדית בין עמי האזור. על ישראל להמשיך ולהשתתף במסגרת רב-צדדית זו ולתרום להעמקת ההבנה בין מרכיביה.

רוסיה

אסור שמדיניות החוץ הישראלית תזניח את רוסיה. למעשה, מתחייבת מדיניות לאומית כלפי מדינה אשר, עם כל חולשותיה, נועדה להיות מעצמה עולמית, ובוודאי מעצמה אזורית. יתכן שעוד יסתבר כי יאלטה לא מתה, היא רק זזה מזרחה. העובדה שמוסקבה נטשה בשנות התשעים את מדיניותה החד-צדדית במזרח התיכון, והיא מגלה בשנים האחרונות רצון לסייע בקידום השלום באזור, מאפשרת פיתוח מערכת יחסים הוגנת ורצינית עימה. רוסיה ממשיכה להיות מדינת מפתח בניסיונות לבלימת פיתוח הנשק הבילתי קונבנציונלי באיראן, עיראק ומדינות קיצוניות נוספות באזור והדיאלוג עימה בסוגיה זו חייב להיות מתמיד ואינטנסיבי. משקלה של העלייה הרוסית בהקשר זה ניכר בהחלט. נוכח החשיבות שרוסיה מיחסת ל"זיקה הרוסית" הקיימת בעקבות גלי

העליה, יהיה חשוב לשמר מימד זה, גם מבחינת מדיניות החוץ הישראלית. מעבר להיבטים התרבותיים תהיה ליוזמות כלכליות חשיבות ניכרת ביחסינו עם רוסיה. כן על ישראל לנסות ולבחון את האפשרויות להידוק היחסים עם גוש מדינות מזרח אירופה והבלקן.

אסיה

חתימה מתמדת להידוק היחסים עם הודו היא בין המשימות המרכזיות של מדיניות החוץ הישראלית. בשנות התשעים חלה התפתחות דרמטית ביחסי ישראל-הודו, שהביאה את הקשר לרמה משמעותית החשובה לשני הצדדים. מדיניות החוץ הישראלית צריכה להעניק להודו משקל רב ולנסות להרחיב ולהעמיק את הקשר בכל הרמות – המדינית, הביטחונית והכלכלית, אולי אף בתאום עם ארה"ב שיחסייה עם הודו הולכים ומשתפרים באחרונה.

באסיה – ברור כי לישראל יש עניין חיוני להדק את קשריה עם המדינות המתועשות. לבטח עם סין ויפן אך אין להזניח, ובמידה מסוימת אף להשקיע מאמצים לא פחותים, בטיפוח הקשרים עם מדינות קטנות יותר, כגון קוריאה וסינגפור. קשרים הדוקים עם מדינות אלה יוכלו לסייע במידת מה גם למעמדה של ישראל בבירות כגון בייג'ין וטוקיו. יודגש כאן כי יש להניח שלמרות הקשיים הנוכחיים, יפן תישאר עוד לתקופה ארוכה למדי מעצמה אסיאטית מרכזית ובין המשקים העולמיים המובילים.

באשר ליחסי ישראל-סין. למרות שיקולים גלובליים, מולטיטלרליים, ושיקולים הנוגעים למערכת יחסינו עם ארה"ב והודו, יש להמשיך ולטפח את יחסי המסחר ושיתוף הפעולה עימה בתחומי החקלאות, ההיי-טק ועוד. **סין שייכת לאותה קבוצת מדינות שעמן ניתן לקיים יחסים דו-צדדיים ענפים ומועילים למרות הסכסוך המזרח-תיכוני המתמשך.** הגידול הכלכלי העצום הצפוי בסין יכול להבטיח לישראל יעד מעניין ויצבי יחסית ליצואה.

בין האזורים שיש לשים אליהם יותר תשומת לב, בולט המרחב המרכז-אסיאתי והקווקזי. ביחסי החוץ של ארצות אלה, כמו באלה של דרום-מזרח אירופה, תופס ההיבט הכלכלי את המקום המרכזי וגם בקרבן ניכרת השאיפה לחיזוק הערכים הדמוקרטיים. **יש לישראל אינטרס עליון שמדינות אלה לא יגררו אל תוך השורשים האתניים שלהן במזרח התיכון ולא יהוו חלק במשחק הכוחות המזרח-תיכוני נגד ישראל.** עידוד השקעות ישראליות יצטרך לתפוס את המקום המרכזי של תשומת הלב המדינית באיזור זה. אין לשכוח כי השקעות ישראליות יוכלו לסייע בנטרול השפעות עוינות שיתכן ויגברו בעתיד במידה ומאמציה של איראן לחזק את מעמדה באיזור ישאו פרי.

אמריקה הלטינית

היחסים הבילטלרליים הטובים עם מדינות אמל"ט, יחסים הנשענים על מסורת ארוכת שנים של ידידות והערצה כלפי המודל הישראלי אינם משתקפים לרוב במישור המולטילטרלי. **היעד המרכזי מול מדינות אמל"ט בעתיד הקרוב הינו תרגום יחסי הידידות המסורתיים עם מרבית המדינות לתמיכה מדינית ולהגדלת נפח הפעילות הכלכלית.** במישור הבילטלרלי המדינות בהן מומלץ להתמקד הינן, מכסיקו, ארגנטינה וונצואלה וזאת מהטעמים הבאים:

מכסיקו - מדיניות ההתקרבות לארה"ב שמוביל הנשיא פוקס הופכת את מכסיקו לפרטנר חשוב, במיוחד בימים אלה של מתיחות בינלאומית. מכסיקו הינה גם מועמדת מובילה לכהן כחברה לא קבועה במועבי"ט בשנה הקרובה. ונצואלה- הנשיא צ'אבס מוביל מדיניות פרו-פלסטינית ואנטי מערבית. יש לעשות נסיון של ממש לקרובו ולמניעת דחיקתו לזרועות קסטרו. ונצואלה מהווה כמו כן יעד חשוב לתעשיות הישראליות. ארגנטינה נועדה להיות מעצמה אזורית וציר מרכזי של MERCOSUR, המרחב הכלכלי המשותף לארצות דרום היבשת.

אכן, לאור התגברות כוחם והשפעתם המדינית והכלכלית של הארגונים האזוריים באמריקה הלטינית ונוכח החלטת ראשי מדינות אמריקה לכונן הסכם סחר חופשי של האמריקות בשנת 2005, יש לייחס חשיבות לפעילות מול הארגונים האזוריים, הפוליטיים – "קבוצת ריו" ואמ"א והאירגונים הכלכליים – מרקוסור, נפט"א, ארגון מדינות אמריקה והגוש האנדיני, הן להצבעות בארגונים בינ"ל והן להידוק קשרי הסחר.

אפריקה השחורה

נמצאת במשבר כלכלי-חברתי-בריאותי חריף מאין כמוהו. למרות ההתקדמות שחלה בעשור האחרון בתהליכי הדמוקרטיזציה ביבשת, חלה התדרדרות בעיקר בחלקה הדרומי, במצב הכלכלי-חברתי-תברואתי. העולם המתועש וישראל בתוכו, חייבים להתגייס לטובת היבשת. לישראל יכולות שונות המסוגלות להיות לעזר בעת הזאת, כולל בתחום הקריטי של המאבק במלריה ובאיידס. יש להרתם למשימה זו ללא דיחוי וללא ציפיה לתמורה מדינית כלשהי. התרומה הישראלית תוכל להיות אפקטיבית יותר אם תעשה במסגרת מולטילטרלית. ראוי שישראל תשוב להיות בעיניהם של עמי אפריקה מה שהיא היתה לגביהם בשנות ה-50 וה-60, חברה חלוצית המושיטה יד לאפריקה בקשייה במעבר מקולוניאליזם לעצמאות.

כלים ואמצעים

ארגונים לא ממשלתיים

חלק מרכזי מהדיפלומטיה המולטילטרלית המודרנית היא "דיפלומטיה ציבורית". מרכז הכובד של ההחלטות במגרש זה הן בארגונים הלא-ממשלתיים ובציבור הרחב. הדיפלומטיה הקלאסית שבין משרדי החוץ לבין עצמם, אין ביכולתה להשפיע בזירה זו. על מדינת ישראל להיערך בצורה שתאפשר לה השפעה אפקטיבית יותר על דעת הקהל ישירות, ולא באמצעות המתווכים הקונבנציונליים – פוליטיקאים, דיפלומטים ואפילו אנשי תקשורת בלבד. המלחמה על הרחוב צריכה להתנהל בסיוע הטכנולוגיה המודרנית – האלקטרונית והדיגיטלית. חלק ניכר ממשאבי משרד החוץ הישראלי צריך יהיה להיות מתועל לאפיקים אלה, לעיתים על חשבון ההערכות והפריסה הנוכחיים, שאינם יכולים לסייע בהכרעת המאבק על נפשו של הרחוב.

לאחר שנים מספר בהן כמעט פסקה מלחמת המילים והתמונות שאיפינה את שנות השבעים והשמונים, שבנו לימים בהם מכונת ההסברה צריכה לשוב ולפעול במלוא עצמתה ובכלים

שיתאימו למהפכה האלקטרונית שהתרחשה בינתיים בתקשורת. האגרסיביות הפלסטינית בשטח ובתעמולה ו"השיח התרבותי" האנטי-מערבי ואנטי-שמי הצובר תנופה מחודשת מאלצים את ישראל להסיר כפפות בהסברה כדי לצמצם למינימום את הנזק התדמיתי ואת תוצאותיו.

דגש כלכלי

ביחסים עם רוב חלקי תבל, ובמיוחד ביחסים עם אזורנו, חייבת להיות להיבט הכלכלי מרכזיות שלא ניתן להגזים בה. מכאן ברור כי על המרכיב הכלכלי להיות משולב הן בעיצוב המדיניות והן בביצועה. ישראל כמדינה התומכת בתהליך הגלובליזציה ומשולבת הדוקות בכלכלת העולם המתועש, חייבת לגלות עירנות מירבית להשלכות הכלכליות של כל פגיעה במעמדה הבינלאומי – מדינית ואו תדמיתית.

(ג)הטווח הארוך

הדעת נותנת כי נוכח הקושי המובנה בשרטוט מפת העולם בעוד כ – 20 – 15 שנה, יש לעשות זאת במספר מעגלים ובמסגרת תסריטים חילופיים שונים. מנגד אין לתת לדמיון דרור יתר על המידה ולפיכך יש להצטמצם בשניים שלושה תרחישים ובשלושה מעגלים..

1. מעגל של מדינות המפתח – ארה"ב, האיחוד האירופי, סין, הודו ורוסיה ;
2. מעגל של מדינות אשר בתוקף מעמדן היחודי בהקשר לישראל, תהיה להן השפעה מיוחדת ;
- המעגל הקרוב של המדינות השכנות ;

כדי לדרג את עוצמות ההשפעה העתידית של המדינות/גושים מוצע לייצר סרגל מדידה שיכיל מספר אינדיקטורים בסיסיים :

1. דמוגרפיה ;
2. כלכלה ;
3. רמה טכנולוגית צבאית ;
4. חברה ומשטר ;
5. תרבות ודת ;
6. משקל הגורם היהודי ;

מעגל מדינות המפתח

ארה"ב

ארה"ב תוסיף להיות המעצמה העולמית המובילה באשר מתקיימים ויתקיימו בה שלושה מרכיבים חיוניים היוצרים מעצמה גלובלית: עדיפות כלכלית, עליונות צבאית ושליטה על תרבות עממית שמהפכת המידע והתקשורת הופכים אותה לכלי השפעה והשתלטות מכריע.

דמוגרפיה: ארה"ב תמשיך לגדול בעיקר בשל הגירה מרחבי העולם ובעיקר מן הארצות שמדרום לה.

כלכלה: ארה"ב נהנית ממשאבים פיזיים ואינטלקטואליים ומזמינותם של שווקים. למעט תלותה באנרגיה מיובאת, יש למשתנים הללו בדרך כלל, השפעה חיובית. היכולת האוטרכית משחקת לטובתה (יצוא סחורות ושירותים מהווה רק 12% -11 מהתל"ג) וכלכלתה תמשיך ותתפתח ככלכלה המובילה בעולם.

טכנולוגיה/צבא: רק לארה"ב יכולת לקדם את כיבוש החלל, והתעשייה הזו תמשיך לשמש אבן שואבת לכוח אדם איכותי. התרבות הכלכלית הליברלית התובעת הסרת בלמים והמשך הדמוקרטיזציה של המידע, חיבור האוניברסיטאות למשק והדגש על מדעי החיים יביאו לכך שארה"ב תגדיל הפער הטכנולוגי בינה לשאר העולם.

חברה ומשטר: הפערים החברתיים בארה"ב ילכו ויגדלו. אפשר שהמערכת הדמוקרטית ביסודה, שבוודאי תישאר כזו, תתקן את עצמה, ולו חלקית, במהלך הזמן. אולם אם לא תשכיל לפעול כך צפויים חידוד חברתי והשלכות שליליות על קצב ההתפתחות הכולל.

תרבות ודת: משקלן של קבוצות דתיות ואתניות (היספנים) ילך ויגדל אולם לא ישפיע השפעה קריטית על הרוב החילוני. **אולם, בהחלט יתכן שהשינוי המבני הזה בדמוגרפיה האמריקאית ישחוק את עוצמת ה-Gentile Zionism האמריקאי שהוא בעיקרו של דבר פרוטסטנטי ויונק מן המורשת של האבות המייסדים. הדבר מחייב תשומת לב מיוחדת לדיאלוג מעמיק עם הקהילה ההיספנית בארה"ב.**

הגורם היהודי: משקל הגורם היהודי יקטן עם הזמן הן כתוצאה מהתבוללות והו בשל השינויים החברתיים הכלליים.

סין

דמוגרפיה: סין תמשיך לגדול אם כי בקצב איטי יותר ומבוקר. אעפ"כ גם בשנת 2020 היא עדיין המדינה הגדולה ביותר בעולם. מדינה שהיא גם הומוגנית במידה רבה מבחינה אתנית.

כלכלה: סין נמצאת בתהליך אימוץ מושגים ודרכי פעולה של כלכלת שוק, אך גם בעוד עשור ומעלה יהיו בה חלקי משק שניהגו ע"פ כללי המערכת הישנה. מכל מקום סין תהיה מעצמה כלכלית ושוק למגוון מוצרים הולך ומתרחב.

טכנולוגיה/צבא: ההתפתחות בכל התחומים תימשך אך ללא הגעה לתפקיד מוביל בתחומים קריטיים.

חברה ומשטר: תימשך ההגירה מן הכפר אל העיר, אולם המערכות הקיימות ישכילו להתמודד עם התופעה. שאלה מכרעת תעמוד במרכז הדיון: האם תהליכי הפיתוח הכלכלי המואצים, המודרניזציה של החברה הסינית ומהפכת המידע העולמית לא יביאו בסופו של דבר ליתר סינכרוניזציה בין התשתית הכלכלית-חברתית המתפתחת לבין המשטר הפוליטי בכיוון של יתר דמוקרטיזציה? הנסיון של המשטר למנוע תרגום וביטוי פוליטי להתפתחויות הכלכליות-חברתיות ידע עוד קשיים ומשברים משטריים אפשריים בעתיד.

תרבות ודת: הערכים הקונפוציוסיאניים ימשיכו לשמש כבסיס תרבותי.

הודו

דמוגרפיה: הודו הינה פצצה דמוגרפית. בקצב הגידול הנוכחי תהיה הודו ב-2050 המדינה בעלת מספר האוכלוסין הרב ביותר בעולם – 1.6 מיליארד. הדעת נותנת כי שליש לערך מן התושבים יתקדם במהירות הן ברמת חייו והן בקידמה הטכנולוגית אל תוך המאה ה-21, אך שני השליש האחרים ישקעו בבוץ.

כלכלה: הכלכלה ההודית צועדת לעבר כלכלת שוק והחלק המתקדם של אוכלוסייתה יהווה גוש צרכני ויצרני בעל חשיבות גלובלית. הציבור הנוטר יחיה ברמת חיים נמוכה ואין לדעת אם הוא יוסיף לא לתת למצוקותיו ביטוי פוליטי, ואם הפסיביות של האופי הלאומי תוסיף לשתק את הר הגעש החברתי בהודו.

טכנולוגיה/צבא: התפתחות סבירה בתחומי ההי-טק והתעשיות המסורתיות. פיתוח יכולות צבאיות קונבנציונליות ובלתי-קונבנציונליות ימשך ויושם דגש על חיזוק כושר ההרתעה.

חברה ומשטר: משטר הקסטות ימשיך להשפיע על המוביליות החברתית. הדעת נותנת שהודו תוסיף להיות משטר פוליטי דמוקרטי.

תרבות ודת: יעמיק הקיטוב בין הינדים למוסלמים.

אירופה

דמוגרפיה: האוכלוסייה המקורית באירופה המערבית (כולל רוסיה) נמצאת בסימן התכווצות מתמשך כאשר הגירה מגוונת מהקולוניות לשעבר, מאפריקה הצפונית, ממזרח אירופה, מהבלקן ומתורכיה, ממלאת חלקית את החסר. ההגירה תמשיך להיות תחת פיקוח – חלק ממנה ייקלט ולחלק אחר תתאפשר רק שהייה זמנית, עניין שיעורר בעיות כל העת. התופעה תגדיל את מספר המתנגדים לגלובליזציה ואת החוגים השליטים לחפש פתרונות רדיקליים כלכלה: האיחוד הכלכלי יעמיק. רמת החיים תמשיך לעלות. אירופה תחתור להיות גורם מוביל בתחום כלכלי או טכנולוגי, והיא גם תחתור להעמיק את מדיניות החוץ והביטחון המשותפת לחבריה.

טכנולוגיה/צבא: ההתפתחות בכל התחומים תימשך, אך ספק אם תהיה הובלה אירופית. תפיסת העולם הביטחונית תמשיך לראות בארה"ב את המשענת האיסטרטגית. סביר להניח שארה"ב תתבע שותפות ומאמץ אירופי גדול יותר בתחומי הביטחון וההגנה. נאט"ו ימשיך לזחול מזרחה. הגנה על אירופה מפני הספר היס-תיכוני (מאגרב) והמזרח התיכוני, קו החיכוך ההנטינגטוני המעורר יותר ויותר אימה, תהווה ציר מרכזי של מדיניות החוץ והביטחון של אירופה. מאמצי פיתוח כלכלי וסיוע לארצות הספר הללו כדי למנוע את גלי ההגירה הבלתי מבוקרים מהן יהוו מדיניות אירופית חיונית לשנים רבות.

משטר, חברה ותרבות: המאפיין הבסיסי של כיוון ההתפתחות יהיה ויתור פוליטי על סוברניות ברמה המדינתית לעומת חיזוק המימד החברתי תרבותי ברמה הרגיונלית. המוביליות החברתית תבוא לידי ביטוי ברמה הבין-מדינתית אך בתוך המדינות יתרום הגורם התרבותי/אתני לפיצול על בסיס אזורי.

רוסיה (הערכה אופטימית)

דמוגרפיה: אוכלוסיית רוסיה גופא תגדל במקצת (ע"פ הערכה אחרת היא תקטן משמעותית) ותעמוד על כ- 150 מיליון נפש.

כלכלה: הכלכלה תתיצב ולאחר מכן תיגדל באופן עקבי הן כתוצאה מניצול משאבי טבע והן כתוצאה מניצול איכות כח האדם והשכלתו. היקף התל"ג יגיע בעוד כעשור וחצי לאלף מיליארד דולר.

טכנולוגיה/צבא: רוסיה תמשיך לפתח יכולת טכנולוגית וצבאית ותמשיך להיות המדינה השנייה, אחרי ארה"ב, בתחומים רבים כאשר באחדים היא אף תקדים אותה. הצבא הרוסי ימשיך להיות הצבא החזק ביותר בעולם אחרי ארה"ב בתחום הבלתי-קונבנציונלי באמצעי שיגור ובהגנה נגד נ"ק. כך גם בתחום של צוללות גרעיניות נושאות טילים.

חברה ומשטר: רוסיה תמשיך להיות מדינה אוטוריטרית, בעלת כלכלה חופשית יחסית. סביר להניח שעם הזמן האינטגרציה בין רוסיה לרפובליקות ברה"מ לשעבר (פרט לבלטיות) תלך ותיגבר עד לאיחוד מחדש עם חלק מהן. מה שברור הוא כי ארצות חבר העמים יהיו מרחב מדיני-אסטרטגי תחת השפעה רוסית מכרעת. מתוך שרוסיה כנראה חדלה מיומרותיה של ברה"מ לכיוון מזרח אירופה והבלקן, הדעת נותנת שיחסייה עם נאט"ו יהיו ידידותיים עד כדי אפשרות של שיתוף פעולה.

תרבות ותפיסת עולם: התפיסה המנחה את רוסיה הינה שהיא היתה וחייבת להישאר מעצמה, שאם לא כן היא תתפרק. כן עליה להתכונן לקראת האפשרות שסין תהפוך לאיום אסטרטגי ותנסה להשתלט על סיביר. פועל יוצא מכאן הוא שת"פ עם הודו כפרטנר.

הגורם היהודי: ההשפעה היהודים ברוסיה תלך ותקטן ולמעשה האוכלוסייה היהודית כפי שאנו מכירים כיום תיעלם.

הפזורה הרוסית: רוסיה תשאף להשתמש ביוצאי רוסיה, יהודים ולא יהודים, לקידום מעמדה הבינלאומי במיוחד בישראל.

מדינות בעלות מעמד ייחודי

תורכיה

דמוגרפיה: האוכלוסייה תלך ותיגדל ותורכיה תמשיך להימנות על עשרים המדינות המאוכלסות ביותר בעולם

כלכלה: המשק התורכי יעמוד בפני בעיות מורכבות שלצורך התמודדות עימן יזדקק לסיוע חיצוני. סביר שמדינות אירופה תסייענה.

טכנולוגיה/צבא: הצבא התורכי ימשיך להיות גדול וחזק ויקנה לתורכיה מעמד אזורי.

חברה ומשטר: המאבק בין הגורמים הפוליטיים השונים על דמותו של המשטר התורכי ועל טוהר המידות ימשך. הצבא יאולץ לוותר על מעמדו כשומר החוקה כדי להיענות לדרישות האיחוד האירופי המציג זאת כתנאי לצירוף אנקרה לאיחוד. הצטרפות תורכיה לאיחוד האירופי תסייע לה בניטרול המרכיב האיסלמי.

תרבות ודת: המתח וההתרוצצות ביו מגמות ההיתמערבות לבין הדבקות בערכים מסורתיים ואיסלאמיים ימשיך לאפיין את החברה התורכית והמערכת הפוליטית שלה. יש לקחת בחשבון שתהיינה תקופות שבהן ידה של התנועה האיסלאמית תהיה על העליונה.

גרמניה

דמוגרפיה: האוכלוסייה תיגדל לאיטה בעיקר תודות להגירה מבחוץ.
כלכלה: המשק ימשיך לצמוח וגרמניה תהיה למדינה בעלת העוצמה הכלכלית הגדולה ביותר באירופה.

טכנולוגיה/צבא: השנים הבאות תתאפיינה בהתקדמות והתפתחות בשני התחומים כאשר התפתחות הכוח הצבאי תיעשה במסגרות האירופאיות הרב לאומיות.
חברה ומשטר: הנכונות לוותר על סממני ריבונות תישמר, אך זאת בצד נטייה ללקיחת אחריות גדלה והולכת לעיצוב המדיניות של אירופה כולה.

תרבות ודת: תימשך ההשתלבות בתרבות האירופאית/מערבית תוך ניסיון ליטול תפקיד מרכזי יותר. היחס המיוחד לישראל יישאר בעינו בדרך כלל. אך, אין לקבל כמובן מאליו שלא יהיה בו סחף, אולי אפילו סחף משמעותי, עם חלוף השנים, בעיקר אם הסכסוך הפלסטינאי יוסיף להכות בתדמיתה הבינלאומית של ישראל.

מעגל המדינות השכנות

חוסר וודאות רב שורר במזרח התיכון, הן בגלל הסכסוכים הבין מדינתיים, הן בשל סימני השאלה לגבי יציבותם ועתידם של מרבית המשטרים בו, והן בגלל השפעת התהליכים המרכזיים חובקי העולם, כמו תהליך הגלובליזציה והעימות בין המערב לבין גורמי האיסלאם הפונדמנטליסטי. שלושת המרכיבים הללו יחדיו מעניקים לחוסר הוודאות משקל נוסף. לפיכך אין מנוס אלא לשרטט את המעגל המקיף את ישראל על פי שלושה תסריטים חליפיים: פסימי, אופטימי ותסריט ביניים ממוצע, וזאת תוך חלוקת זירת המזה"ת לשלוש טבעות משנה:

הטבעת הפנימית בה מתמודדת ישראל מול הפלסטינים.

הטבעת הקרובה המכילה את כל המדינות הגובלות בישראל או נמצאות בסמיכות מיידית אליה - לבנון, סוריה, ירדן, מצרים וכן סעודיה.

הטבעת החיצונית עליה נמנות מדינות ערביות ומוסלמיות הקשורות לסכסוך הערבי-ישראלי ואשר אין להן גבול משותף עם ישראל: עיראק, איראן, לוב, אלג'יריה ומדינות חצי האי ערב והמפרץ.

בסיסית ניתן לשרטט, לחמש עשרה – עשרים השנים הבאות, שני אבי טיפוס של תהליכים. תהליך בעל היבטים פסימיים המייצרים תרחיש חמור, ותהליך אופטימי, המייצר תרחיש סביר – אופטימי. שני התהליכים מצטלבים כאמור עם אירועים במישור הגלובאלי, כמו - מטרותיה והישגיה של המלחמה האמריקאית כנגד הטרור הבינלאומי, האם עיראק כלולה בתכנית זאת אם לאו, או האם תמשיך סעודיה להיות מדינת חסות אמריקאית? וכן באירועים הקשורים להתמודדות של ישראל עם שכנותיה, ולשאלת יציבותם של המשטרים באזור. למשל, האם המשטר הקיים בסוריה יתמוטט או יישאר על כנו? האם ומתי ייפול המשטר ההאשמי בירדן, ולידי אלו ידיים תיפול המדינה הזאת? מה יהיה תפקידה של מצריים בכל המערכת הזאת? האם עיראק תהיה המדינה הדומיננטית במפרץ ובאזור? או שמא תהייה זו דווקא איראן?

שני התסריטים, כמו גם תסריט הביניים, יהיו פועל יוצא של ההתפתחויות האפשריות הבאות:

בטווח של פלוס-מינוס 5 – 10 השנים הבאות תהפוך הישות הפלסטינית למדינה. זו לא תהיה מדינה לכל דבר שכן היא לא תעמוד על רגליה מבחינה פוליטית/כלכלית ותלויה הן בישראל והן בשכנותיה הערביות תשפיע על חיי היום יום של תושביה כמו גם על יחסיה עם ישראל, שיישארו מתוחים. יש לעשות הכל כדי שהם גם לא יהיו נפיצים.

התהליכים הגלובאליים והאזוריים יחלישו את סוריה ואת המישטר הנוכחי בה באופן משמעותי עד כדי אפשרות של התמוטטותו והחלפתו. מכל מקום, מעמדה במזה"ת ייחלש באופן ניכר וכך גם השפעתה בלבנון. שאלה פתוחה היא תחת איזו השפעה יפעל המישטר הבא? תחת השפעה איראנית או עיראקית? במידה ותהיה זאת עיראק וזו תהיה רדיקלית, אנטי ישראלית ומגורענת - הרי שתיווצר תמונת מצב חמורה עוד יותר. במידה ותהיה זאת איראן, שתקיים יחסי עוינים עם עיראק, קשה להעריך את המשמעות. (ניתן להעלות גם את האפשרות שבין עיראק לאיראן ישררו יחסים טובים, שתיהן תראינה במאבק מול ישראל מכנה משותף והסוהר הפורה כולו יהיה רדיקלי, אנטי ישראלי ומגורען, אולם אנו נוטים לראות אפשרות כזו כברת היתכנות נמוכה מאוד).

ירדן תמשיך להיות תלויה בגורמים חיצוניים. עם הזמן ילך המישטר ההאשמי ויתערער והמדינה כולה תעבור תהליך "פלסטיניזציה". במידה ועיראק תהיה מדינה דומיננטית בזירה השפעתה בירדן תהיה חזקה וניכרת בכל התחומים. קיימות כמובן גם אפשרויות נוספות - כגון השתלטות של סוריה על ירדן, או יצירת שיווי משקל ביו השפעותיהן של סוריה, עיראק, ומצרים. אך תסריט הייחוס הסביר יותר הוא זה שבו עיראק היא נותנת הטון בירדן.

עיראק עלולה להיות מדינה דומיננטית ביותר במזרח התיכון בעשרים השנה הקרובות, במידה וארה"ב לא תגרום לחיסול המישטר הקיים בה היום. מישטר בעת"י רדיקלי בעל כושר גרעיני בעיראק (לאו דווקא של סאדאם חוסיין) בשנים הבאות, פירושו סיכון חמור לישראל שכן המדינה הדומיננטית עיראק, תשלוט (ברמת פרוקסי) בירדן הפלשתינית, ולמעשה תהפוך למדינת עימות בטבעת הראשונה. במידה ועיראק תוכה על ידי המערב, ומישטרה יוחלף ויהפוך ידידותי (סבירות נמוכה ביותר), ייתכן ויתקיים תרחיש אופטימי מבחינתה של ישראל.

איראן שתתגרען תוך 5-10 שנים תהיה מדינה דומיננטית באזור המפרץ ומעבר לו ותתחרה על ההגמוניה עם עיראק. העימות שלהן מול ארה"ב - הוא שיכתוב את מעמד שתי מדינות הללו כמדינות מובילות, כאשר מדינות חלשות כלכלית וצבאית כמו ירדן וסוריה יבואו תחת השפעתן, בדומה למצבה כיום של לבנון ויחסיה עם סוריה ואיראן. משמעותה של התפתחות כזו היא שמרחב התמרון הצבאי של ישראל יקטן הרבה יותר מאשר היום. בעת הנוכחית האילוצים על מרחב התמרון הצבאי - אסטרטגי של ישראל הינם בעיקר אילוצים מדיניים. בעוד עשרים שנה האילוץ המרכזי יהיה מאזן אימה, בעייתי ומורכב, שאינו דומה כלל למאזן האימה ששרר בין בריה"מ לארה"ב. אין להתעלם מכך שבאירן מתחוללים תהליכים חברתיים ופוליטיים מעוררי תקווה. האם תתחולל בעתיד דמוקרטיזציה אמיתית באירן? אין לדעת. השאלה הזאת קשורה

בהחלט לשאלת הגרעין. השאלה אינה עוד האם אירן תתגרען או לאו. השאלה היא מה יקדם הגרעון של אירן או הדמוקרטיזציה שלה? אירן פונדמנטליסטית וגרעינית היא איום מסוג חמור במיוחד. אירן דמוקרטית ובעלת כוח גרעיני תהיה אכן בעיה, אך מסוג אחר. דווקא משום שמסתבר כי אין דרכים לבלום את הנוקלאריזציה של אירן, ראוי לישראל לא להתנגד לדיאלוג הביקורתי של המערב, ואולי אף ארה"ב, עם אירן. הקואופציה של אירן היא אופציה נכונה יותר מאשר עימות איתה.

מצרים תישאר ניטראלית במאבק המוצג לעיל במידה ומישטרה הנוכחי יישאר על כנו. אם, לעומת זאת, ישתנה המישטר ומצריים תיפול לידי הפונדמנטליסטים האיסלאמיים היא עצמה עלולה לצאת למלחמה עם ישראל ולסחוף אחריה את המזרח התיכון כולו למעגל דמים ישיר (להבדיל ממעגל השחיקה שיוצרות המדינות האיסלאמיות כיום). מצרים פונדמנטליסטית תתמודד ללא ספק על ההגמוניה במזרח התיכון בדרכים יותר אסרטיביות מאלה שבהן היא נוקטת היום. **מכל מקום, כך או אחרת מצרים תוסיף להתייחס לישראל כבת-תחרות על הבכורה באזור. היא תמיד תשאף לדה-נוקלאריזציה של ישראל ותרצה למנוע את חדירתה הכלכלית של ישראל למרחב הערבי.**

מדינות המגרב והמיפוציות לא תשפענה השפעה של ממש על שיתרחש בלב המזה"ת.

קווי המתאר העיקריים

התסריט הפסימי

מצרים המונהגת על ידי משטר פונדמנטליסטי קיצוני מובילה מאבק כלל ערבי איסלאמי אלים נגד ישראל בו משתתפות מדינות הסהר הפורה ואיראן. לחילופין, מדינות הסהר הפורה - רדיקליות, אנטי ישראליות ומגורענות - הן שמובילות את המאבק, כאשר מצרים מדרום נאבקות על ההגמוניה בזירה הערבית אך לא מצליחה להנהיגה ואף לא לשנות את מאזן הכוחות האזורי.

התסריט האופטימי

ארה"ב שיצאה בסוף שנת 2001 למאבק איסטרטגי ממושך בטרור קנאי האיסלאם ובמדינות המעניקות להם חסות יוצאת מנצחת. הזירה הערבית מפוצלת. המשטרים בעיראק ובאיראן מתונים ומעונינים בפיתוח כלכלי וביציבות. ישראל ממלאת תפקיד אזורי בהתאם לפרמטרים הרצויים לושינגטון.

תסריט ביניים

סוריה חלשה, לבנון בהשפעה איראנית, פלסטיניזציה של ירדן.

(ד) האיומים העיקריים והמענים האסטרטגיים

המתחים והעימותים בין העולם השלישי והעולם המערבי בזירה הבינלאומית יימשכו . אלה יבואו לידי ביטוי בטרור בינלאומי מחד ובמלחמה בטרור מאידך.

האסטרטגיה העיקרית בה נוקט וימשיך לנקוט הצד המונע על ידי הפונדמנטליזם האיסלאמי – תהיה פעילות אלימה מתחת לסף ההסלמה של המערב. כלומר, שימוש בטרור תוך ניסיון מודע לניטרול עוצמתו הצבאית הקונבנציונאלית והלא קונבנציונאלית של המערב, מצד אחד, ושיבוש אורחות חייו ופגיעה בעיקר במדינות שהן ליבראל – דמוקרטיות, כמו ארה"ב, מצד שני.

השילוב של טרור מן הסוג המוזכר לעיל, ואיום גרעיני, יוצר בעיה משמעותית לישראל ולמערב כולו. הסיבה - צמצום מרחב התמרון הצבאי של ישראל, ומניעת האפשרות להתמודד באופן קונבנציונאלי במוקדי טרור או מדינות טרור (בגין האיום הגרעיני שיהיה בידי עיראק או איראן). לאיום המתקשר לשילוב הנ"ל קיימת תשובה עקרונית אחת - הגדלה משמעותית של יכולתה האופרטיבית של ישראל בכל המרחב המזרח תיכוני. יכולת אופרטיבית כזו היא היחידה שניתן להפעילה גם מתחת לסף ההסלמה האסטרטגית, ויש בה כדי לפתוח את מרחב התמרון לישראל, בכל הקשור לסיכול, מניעה או ענישה צבאית.

מענה איסטרטגי בעל חשיבות שוות ערך הוא הקשר עם ארה"ב. זהו קשר חיוני ביותר לישראל ויש לראות אותו כקשר אולטימטיבי. כלומר, על ישראל להישמר מלפגוע בקשר זה על ידי פעילויות עם מדינות אחרות. זאת כיוון שארה"ב היא למעשה המשענת המרכזית של ישראל מבחינה אזורית, והיא היחידה שבידיה להפוך תהליך המייצר תרחישים חמורים לתרחישים פוזיטיביים לישראל.

קונקרטי על ישראל לפתח יחד עם ארה"ב יכולת אופרטיבית "עמוקה", מול מרכיבי הטרור, בין אם מרכיבי טרור ארגוניים (שיכולים גם להכיל יכולות טק"ק) ובין אם הם מדינתיים.

בנוסף לפיתוח תבניות הפעולה הללו לבלימת הסכנות המתהוות ולניצול הזדמנויות חיוביות על ישראל:

1. להוביל מדיניות שלום אסרטיבית ויצירתית תוך הקרנת נכונות לפשרות כואבות מאוד. החתירה לשלום ומאבק מתמיד ליצירת התנאים להסדר מדיני היא מכשיר מרכזי לביצורה של מדינת ישראל בחלון הצר שעוד פתוח לפני הגירעון הגורף של המזה"ת.
2. לגבש שיטות וכלים לניהול מדיניות בתנאי אי ודאות.
3. לייצר כלים הסברתיים אשר יאפשרו לה לקיים את חופש הפעולה הדרוש כדי לשמור ולקדם את האינטרסים שלה בתנאים העתידיים המתהווים.

באשר למדיניות השלום, איננו מציעים להיכנס לפרוט של תכנים. די בקביעת העיקרון לפיו הסדר מדיני עם הסביבה הערבית הוא המעשה הנכון ביותר לא רק לנטרול הסכנות בתחום הביטחון האישי אלא גם לנטרול האיומים האסטרטגיים ההולכים ומתעבים בשמי האזור.

לגבי התמודדות עם תנאי אי וודאות (מגמות שליליות בלתי צפויות) על ישראל לנסות לפתח ביזור אסטרטגי (Strategic Diversification), כדי להתמודד עם מצבים שבהם עלול להתעורר פער בין תפיסת האינטרסים שלה לבין תפיסת האינטרסים של בעל ברית אסטרטגי זה או אחר. חייבים, עם זאת, להבדיל בין פיתוח יכולת כזאת כמכשיר הרתעה לבין השימוש בה תוך התנגדות של בעלת בריתנו ארה"ב. זהו קו איזון עדין שיהיה תמיד צריך לשמור עליו.

בתחום ההסברה יש להכין תבניות המשגה מועילות הנובעות מגיבוש שיטתי של תפיסת עולם קוהרנטית, לגבי אופן פעולתה של המערכת הבינלאומית. אולי החשוב מכל, על ישראל להשתמש לטובתה במושג של "שלום דמוקרטי" (Democratic peace), כעקרון שעולה מתפיסה שסוג המשטר אכן מהווה גורם מכריע בהתנהגות מדינות במערכת הבינלאומית (הודו היטיבה להבין את העוצמה של הרעיון הזה, והבליטה אותו היטב גם בביקור של קלינטון אצלה). אבל, כדי שהיא תוכל להעביר את המסר הזה בעוצמה נכונה חייבת ישראל להקרין מדיניות שלום אקטיבית ויוזמת. הסברה לא תוכל להיות תחליף למדיניות שבעליל תתפס כמדיניות של בריחה מהכרעות קשות בדרך לשלום.

לגבי התמודדות עם מגמות שליליות צפויות, בעיקר שחיקת מעמדה של ישראל בקרב מדינות המערב, עקב הפעלת שדולות פרו ערביות, על ישראל לגייס ביתר שאת את הקבוצות היהודיות במדינות הללו, ולצייד אותן בכלי הסברה מתאימים.

(ה) קווי המדיניות המומלצים

עקרונות

- ישראל צריכה להתאים את עצמה למתח המתקיים בין שתי פרדיגמות. היא אינה יכולה להישען רק על הכוח תוך התעלמות מהגלובליזציה של נורמות וערכים של משפט בינלאומי; אבל היא גם אינה רשאית להישען רק על אמון בערכים הללו בעיקר לאור העובדה שהסיבה הגיאוגרפית-תרבותית שבה היא חיה או שמתעלמת מהם או שכוחה כגוש פוליטי-מדיני מאפשר לה שלא להיענש על הפרת כללי התנהגות בינלאומיים מוסכמים. ישראל כמובן אינה רשאית להישען רק על מידת האמון שניתן ליחס לבריתות ולנאמנות ארוכת טווח של בני ברית או לערך הנצחי של הסכמים בין ישויות ריבוניות וכו'.
- ישראל אינה רשאית להתעלם מן הצורך להתאים את ניהול היחסים עם מדינות שונות לטיב משטריהן.

- מבלי להתעלם מן הסכנות, ותוך עמידה על המשמר ופיתוח כלים של התגוננות ותגובה, יש לישראל עניין לחתור לחיזוק מגמות הגלובליזציה של המאבק בתופעות מהפכניות היונקות מאותן החברות והתרבויות המתקוממות בגלובליזציה וערכיה. לישראל חייב להיות עניין בחיזוק המגמות הנורמטיביות הקשורות בסדר בינלאומי תקין ובהשתלבות בהן.

- אין ספק שה-11 לספטמבר הוא תאריך מעצב. ישראל צריכה, לכן, להיות ערוכה לאפשרות שהגלובליזציה של המאבק באויב משותף – היום הטרור הבינלאומי – תתרגם את עצמה בשלב עתידי למבנה חדש של יחסים בינלאומיים שבבסיסם גלובליזציה של פתרון סכסוכים הנתפסים ע"י המערב כביצה המולידה אלימות, חוסר יציבות וטרור. במקרה כזה יגבר הלחץ לפתרון בינלאומי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

- זאת ועוד, ישראל צריכה לשאוף – כביטוי אולטימטיבי להיותה חלק אינטגרלי מהסדר הבינלאומי החדש – להיות שותף פעיל בתהליכי שלום ופיקוח על השלום באזורים אחרים כחברה שווה בגופים רב-לאומיים. באותה המידה היא צריכה לחתור לנורמליזציה שלמה של מעמדה הבינלאומי על ידי הצטרפות לוועדות בינלאומיות, לוועדות או"ם, למועצת הביטחון, לכוחות שלום בינלאומיים ועוד.

- מכל מקום, בהיעדר פתרון מדיני לסכסוך הישראלי-פלסטיני חיוני לישראל להיתפס כמדינה החותרת לשלום וכזאת הנשענת על ערכים מוסריים Moral Politik אינה חייבת להיות מנוגדת ל- Real Politik. רק כך תוכל הקהילה הבינלאומית להעניק לישראל לגיטימציה לגבי השימוש בכוח בעתות משבר, ורק כך יוכל להישמר מרחב התמרון המדיני של ישראל.

חתימה לשלום

- השכנת שלום בין ישראל לשכנותיה אינה רק ערך חיוני בדרך לביצורה של מדינת ישראל. היא גם עולה בקנה אחד עם האינטרס הכללי המשתלב ביעדים של ישראל ליצור סדר אזורי ובינלאומי תקין.

- הסוגיה הפלסטינית חייבת להיתפס כאתגר אסטרטגי מן המעלה הראשונה. פתרון הסכסוך או מיתון דרמטי או מהותי שלו גם יאפשרו לישראל לשמר או למנוע פגיעה במה שהיא אמורה לייצג בעיני המערב – נכסיות ערכית ונכסיות מדינית.

איננו משוחררים מלאמר כי החתימה להסדר מדיני עם הפלסטינאים עד כדי הגעה לסיום הסכסוך הישראלי-ערבי – אכן חלום קשה ביותר, ויתכן שאף בלתי אפשרי

בטווח השנים הקרובות – חייבת להוסיף להיות ציר חיוני של מדיניות החוץ הישראלית. אם נרצה ואם לאו, הציר הזה יוסיף להכתיב, להאיר או להעיב על יחסינו עם העולם כולו. זאת ועוד, כל עוד הסכסוך יוסיף לבעבע ימשיכו הסוגיות הנובעות ממנו להיות מרכזיות במדיניות החוץ הישראלית. הצורך להוסיף ולבסס את הלגיטימיות של ישראל תוך הדיפת זרמי העוינות המוקרנים ממדינות ערב ומדינות האיסלם יקשה על מדיניות החוץ של ישראל לפתח מרחבי תמרון חופשיים יותר.

ללא הסדר ישראלי-פלסטיני, וסיכוי להסדר עם סוריה ולבנון, לא ניתן, גם בעתיד הנראה לעין, לעצב מדיניות חוץ ישראלית שהסכסוך אינו משפיע משמעותית על תכניה. יש לקחת עובדה זו כהנחת יסוד כדי לעצב תכנית למדיניות חוץ אשר רגליה נטועות עמוק בקרקע המציאות.

ברור, אם כן, שגם בעתיד הנראה לעין יעמדו במרכז מדיניות החוץ של ישראל נושאים "מסורתיים" ובראשם השגת תנאים שיאפשרו יציבות באזורנו ונטרול, עד כמה שניתן, עוינותן הפעילה של המדינות הקיצוניות באזור. יש לחתור לכך, אבל ספק אם ניתן יהיה להגיע לזה, שגם בלא פיתרון הסכסוך הפלסטיני תתחולל הפשרה ביחסיה של ישראל עם העולם הערבי בכלל. ביטחון אזורי אמיתי ומרחבי שיתוף פעולה להגברת היציבות במזרח התיכון לא יוכלו לצבור תנופה בלא פיתרון קודם של הבעיה הפלסטינאית. לכן, גם אם פתרון כזה לא יתרחש, ישראל חייבת תמיד לחתור לשלום, וגם להיתפס כמי שחותרת אליו על ידי פיתוח מדיניות שלום פעילה.

יעד הנגזר מכך ובמידה רבה גם תלוי בו הוא מאמץ מתמיד לחיזוק יחסי השלום ומרכיביו עם מצרים וירדן. בתהליך הזה תצטרך ישראל להיות קשובה אל מול תרחיש של פלסטיניזציה גורפת של ירדן ונפילת המשטר המצרי בידי הפונדמנטליסטים. יש לישראל עניין בהמשך קיומה של ממלכת ירדן מתונה כמדינת חיץ אל מול איומים במעגל הרחוק יותר במזרח: עירק ואירן. כמו כן, יש לישראל עניין למנוע תרחיש של השתלטות עיראקית או סורית על ירדן.

מעבר לצורך המובן לחתור באורח עקבי להשגתם של הסדרים מדיניים שיביאו לרגיעה עם הפלסטינים ולשמור שמירה קפדנית על יחסי השלום עם מצרים וירדן יהיה צורך לשאוף ולפעול בשנים הבאות להרחבת מסגרת יחסי השלום גם לשתי שכנותיה הנוספות של ישראל – סוריה ולבנון ולפחות למנוע הרעה בהן. כן יש לנסות ולחמם הקשרים עם המדינות עמן כבר היה לישראל קשר דיפלומטי בעבר, דוגמת תוניסיה, מרוקו ועומאן. עוד יש לשאוף ליצור מערכת יחסים ראשונית וזהירה (בגלל הרגישות המרוקאית) גם עם אלג'יר.

יחסים מיוחדים עם ארה"ב

- אשר על כן שימור נכסיותה הערכית והמדינית של ישראל בעיני ארה"ב, תוך טיפוח היחסים המיוחדים איתה, חייבים להיות נכס צאן ברזל של מדיניות החוץ הישראלית. ישראל חייבת לשמר קשר מיוחד עם דעת הקהל האמריקאית ולהתפס בעיניה, ולא רק בעיני הממשל, כנכס ערכי ומדיני. יש לטפח ולשמר לא רק את לכידותה של הקהילה היהודית מאחורי ישראל אלא גם את התמיכה הציבורית בארה"ב הנשענת על ערכים של Gentile Zionism. חשיבותה של ארה"ב מכרעת במידה כזאת שספק אם גם הערכות אפשריות לגבי מעמדה היחסי של סין מול ארה"ב צריך להביא את ישראל, תוך התעלמות מהתנגדותה של ארה"ב, להסתכן בהעברת טכנולוגיות מתקדמות לסין.
 - מענה אסטרטגי בעל חשיבות עליונה הוא הקשר עם ארה"ב. זהו קשר חיוני ביותר לישראל ויש לראות אותו כקשר אולטימטיבי. כלומר, על ישראל להישמר מלפגוע בקשר זה על ידי פעילויות עם מדינות אחרות. זאת כיוון שארה"ב היא למעשה המשענת המרכזית של ישראל מבחינה אזורית, והיא היחידה שבידיה להפוך תהליך המייצר תרחישים חמורים לתרחישים פוזיטיביים לישראל.
 - על ישראל לפתח יחד עם ארה"ב יכולת אופרטיבית "עמוקה", מול מרכיבי הטרור, בין אם אלו מרכיבי טרור ארגוניים (שיכולים גם להכיל יכולות טק"ק) ובין אם הם מדינתיים.
 - שאלה נכבדה תהיה שאלת השדרוג האסטרטגי של יחסי ישראל-ארה"ב עד כדי חתימת ברית הגנה בין שתי המדינות. גם אם ברית כזאת תהיה יעד של מדיניות החוץ הישראלית, לא ניתן יהיה לממש זאת בלא שקודם יושלם תהליך השלום וייקבעו גבולות קבע בין ישראל לפלסטינים ולסורים. השדרוג חייב להיות עניין מתמיד במגמה לשמור על יתרונה האיכותי של ישראל מול אויביה הפוטנציאליים. אך, הפיכת השדרוג לברית הגנה מלאה תתאפשר רק בהקשר להסדר שלום.
 - ראוי לציין שחשיבותה של ישראל נובעת גם, ובמיוחד, מכוסר ההרתעה שלה, היכול למנוע הידרדרות אזורית. יש לחתור לכך כי הכרה זו בחשיבותה של ישראל תימצא במגמת עליה בשנים הבאות. חשוב שישראל תוסיף לגלם את היותה נדבך חשוב בעמידה בפני איומים משותפים (מצד אירן ועירק במיוחד). חשוב לישראל להתפס כמי שמתמודדת ביחד עם העולם המערבי עם אתגר הטרור וזים האיסלמי-רדיקלי וממלאת תפקיד משמעותי במאבק באיום הזה.
- לגבי התמודדות עם תנאי אי וודאות (מגמות שליליות בלתי צפויות) על ישראל לנסות לפתח ביזור אסטרטגי (Strategic Diversificaton), כדי להתמודד עם מצבים שבהם עלול להתעורר פער בין תפיסת האינטרסים שלה לבין תפיסת האינטרסים של בעל ברית אסטרטגי זה או אחר. חייבים, עם זאת, להבדיל בין פיתוח יכולת כזאת כמכשיר

הרתעה לבין השימוש בה תוך התנגדות של בעלת בריתנו ארה"ב. זהו קו איזון עדין שיהיה תמיד צריך לשמור עליו.

הצטרפות לגוש מערבי

- יש לחתור כיעד מדיני-אסטרטגי חיוני להצטרפותה של ישראל לגוש מדיני-כלכלי. גם אם הצטרפותה של ישראל לאיחוד האירופי נראה היום ענין קשה, בין היתר מתוקף הימשכותו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, יש לראות הצטרפות כזאת כמטרה ישראלית, שסיכוייה יהיו סבירים יותר בהקשר לתהליך שלום אמין או כחלק מהסדר השלום עצמו. המשטר הדמוקרטי של ישראל הוא מרכיב לגיטימציה חיוני שלה, והוא, בתוספת לאיכויותיה התרבותיות, המדעיות-טכנולוגיות והכלכליות, הופך אותה לחברה בגוש ציביליזטורי – מדיני שארה"ב ואירופה עומדות במרכזו. מיותר לציין שגם בלא הצטרפות מלאה לאיחוד האירופי ישראל צריכה להוסיף ולהעמיק את קשריה הכלכליים, המדעיים והמדיניים עם ארצות האיחוד. כיעד בר השגה ישראל צריכה להצטרף ל-OECD.

- הצטרפות לאיחוד האירופי פירושה יהיה גם שישראל תשתייך לגוש החותר לבניית קונצפט ביטחון מודרני שבמרכזו פיתוח מרחבי שיתוף פעולה אזוריים, מאבק נגד הגירה בלתי חוקית, פשיעה בינלאומית, מולטילטרליזם מודגש בפתרון בעיות אנרגיה, איכות סביבה, סמים, פשיעה ועוד.

על ישראל להשתדל ולשפר את מערכת היחסים עם מוסדות האיחוד ולנסות לצמצם למינימום את המתיחות הקיימת עם מוסדות אלה. במסגרת מדינות האיחוד האירופי יש להקצות ליחסים עם גרמניה משקל מרכזי.

גם למערכת היחסים עם בריטניה יש להקדיש מחשבה מיוחדת כדי למנוע השפעת זרמים תת-קרקעיים שליליים. המרחב האנגלו-סקסי והאטלנטי הנשען על הבנה וידידות בין בריטניה לארה"ב ראוי לטיפול על ידנו כמשקל נגד לזירה האירופית והים-תיכונית הקשה יותר מבחינתה של ישראל. נוכח הסחף הפרו-פלסטיני שחל בקרב מרבית מדינות צפון-מערב אירופה כבלגיה, הולנד, דנמרק ופינלנד, יש צורך לרכז מאמץ בחלק זה של אירופה להסברת כנות כוונות השלום של ישראל כלפי העם הפלסטיני, מתוך מטרה לרכוש שוב את אמונו ואת אהדתו.

- ההצטרפות לאיחוד האירופי וברית הגנה עם ארה"ב, ויתכן אף הצטרפות לנאט"ו, יוכלו להיות גולת הכותרת למדיניות השלום ולכמיהתה ההיסטורית להשתייך לגוש מדינות מוביל.

ישראל מול מדינות קיצוניות

- בעת הנוכחית האילוצים על מרחב התמרון הצבאי -אסטרטגי של ישראל הינם בעיקר אילוצים מדיניים. בעוד עשרים שנה האילוץ המרכזי יהיה מאזן אימה, בעייתי ומורכב, שאינו דומה כלל למאזן האימה ששרר בין בריה"מ לארה"ב. השאלה אינה עוד האם אירן תתגרען או לאו. השאלה היא מה יקדם הגרעון של אירן או הדמוקרטיזציה שלה? אירן פונדמנטליסטית וגרעינית היא איום מסוג חמור במיוחד. אירן דמוקרטית ובעלת כוח גרעיני תהיה אכן בעיה, אך מסוג אחר. דווקא משום שמסתבר כי אין דרכים לבלום את הנוקלאריזציה של אירן, ראוי לישראל לא להתנגד לדיאלוג הביקורתי של המערב, ואולי אף ארה"ב, עם אירן. הקואופטציה של אירן היא אופציה נכונה יותר מאשר עימות איתה.

קשרים עם מעצמות עולות

- מאמץ מתמשך להעמקת הקשרים ותחומי שיתוף הפעולה ארוכי הטווח עם מעצמות עולות וחשובות כמו הודו, תורכיה וגרמניה. הדבר הוא חיוני גם לצורך ביזור התלות האסטרטגית בארה"ב ומבלי לפגוע ביחסים המיוחדים איתה שיוסיפו להיות נדבך מרכזי במדיניות החוץ הישראלית.

סין ורוסיה

- אותו הדבר נכון לגבי סין ורוסיה. קשרים מדיניים, ובעיקר כלכליים ומסחריים, עם שתי המעצמות הללו יהיו מרכיב של עוצמה לישראל. הדבר חיוני גם מן הזווית המדינית-אסטרטגית. אלה הן מדינות עם יומרה לניהול Welt-Politik. היחסים איתן, והדיאלוג המדיני איתן יצבור תנופה בחשיבותו.
- מתחייבת מדיניות לאומית כלפי רוסיה, מדינה אשר, עם כל חולשותיה, נועדה להיות מעצמה עולמית, ובוודאי מעצמה אזורית. מעבר להיבטים התרבותיים תהיה ליוזמות כלכליות חשיבות ניכרת ביחסינו עם רוסיה. כן על ישראל לנסות ולבחון את האפשרויות להידוק היחסים עם גוש מדינות מזרח אירופה והבלקן.
- בין האזורים שיש לשים אליהם יותר תשומת לב, בולט המרחב המרכזי-אסיאתי והקווקזי. יש לישראל אינטרס עליון שמדינות אלה לא יגררו אל תוך השורשים האתניים או הדתיים שלהן במזרח התיכון ולא יהוו חלק במשחק הכוחות המזרח-תיכוני נגד ישראל.

אמריקה הלטינית

- היעד המרכזי מול מדינות אמל"ט בעתיד הקרוב הינו תרגום יחסי הידידות המסורתיים עם מרבית המדינות לתמיכה מדינית ולהגדלת נפח הפעילות הכלכלית. אכן, לאור התגברות כוחם והשפעתם המדינית והכלכלית של הארגונים האזוריים באמריקה הלטינית ונוכח החלטת ראשי מדינות אמריקה לכוון הסכם סחר חופשי של האמריקות בשנת 2005, יש לייחס חשיבות לפעילות מול הארגונים האזוריים,

הפוליטיים – "קבוצת ריו" ואמ"א והאירגונים הכלכליים – מרקוסור, נפט"א, ארגון מדינות אמרכ"ז והגוש האנדיני, הן להצבעות בארגונים בינ"ל והן להידוק קשרי הסחר.

אפריקה

- ראוי שישראל תשוב להיות בעיניהם של עמי אפריקה מה שהיא היתה לגביהם בשנות ה-50 וה-60, חברה חלוצית המושיטה יד לאפריקה בקשייה במעבר מקולוניאליזם לעצמאות.

הכלכלה כיעד חיוני של מדיניות החוץ

- הכלכלה ושיתוף הפעולה הבינלאומי בעולם של סחר חופשי, גבולות פתוחים וגלובליזציה צוברת תנופה חייבים להיות כלי עבודה מרכזי של מדיניות החוץ עד כדי כך שחיוני לעצב, כנגזר מכך, דמות חדשה של דיפלומט ישראלי המודע לתהליכים כלכליים, למשמעותה של מהפכת המידע והידע ולצורך להתנהל בעולם שבו עסקים הם אכן מעניינה של מדיניות החוץ. נציגויות ישראל בעולם אמורות להיות עמדות קדמיות של מומחים בתחומי הכלכלה, המדע והטכנולוגיה.
- העולם כולו הוא יעד כלכלי, אך כמובן שתשומת לב מיוחדת חייבת להיות מופנית לשווקים טבעיים ליצוא הישראלי – אירופה, ארה"ב – תוך איתור והעמקת היחסים עם שווקים חדשים ומתפתחים כמו סין, ברזיל, רוסיה והמרחב הפוסט-סובייטי בארצות חבר העמים ומזרח אירופה. מתחייבת גם מדיניות של שיתוף פעולה מדעי-טכנולוגי עם ארצות מוגדרות כמו ארה"ב, ארצות האיחוד האירופי שבמרחב המו"פ שלהן ישראל משולבת כבר היום, ואולי אף רוסיה ומקצת ארצות חבר העמים. שיתוף הפעולה הבינלאומי הזה ראוי שיכנס גם לתחומים כמו חינוך, תקשורת, מערכות השכלה והכשרה.
- ביחסים עם רוב חלקי תבל, ובמיוחד ביחסים עם אזורנו, חייבת להיות להיבט הכלכלי מרכזיות שלא ניתן להגזים בה. מכאן ברור כי על המרכיב הכלכלי להיות משולב הן בעיצוב המדיניות והן בביצועה. ישראל כמדינה התומכת בתהליך הגלובליזציה ומשולבת הדוקות בכלכלת העולם המתועש, חייבת לגלות עירנות מירבית להשלכות הכלכליות של כל פגיעה במעמדה הבינלאומי – מדינית ואו תדמיתית.
- השתתפותה של ישראל במסגרות מולטילטרליות רבות ככל האפשר היא בעלת משמעות רבה בהקשר המדיני. על אף הסבירות שבתנאים של המשך הסכסוך ישראל תתקל בקשיים הולכים וגוברים במישור הרב-צדדי, חייבת ישראל להיאבק על השתתפותה הפעילה בפורומים רב-צדדיים גם משום שהמולטילטרליזם הופך היום להשתקפות אמיתית של עולם גלובלי, אשר על כן הוא כלי עבודה חיוני

במדיניות החוץ של רוב מדינות העולם. יתרונותיה של ישראל בתחומי ידע ופיתוח שונים יקנו תמיד להשתתפותה בפורומים מולטיטורליים משמעות ייחודית.

- בין הנושאים הרב-צדדיים שיתפסו מקום נרחב בעשור הבא יהיה שמור מקום של כבוד לנושאי איכות הסביבה, כולל שימור אוצרות טבע ובמיוחד מים (תוך פיתוח טכנולוגיות התפלה זולות), המאבק במידבור, המאמץ העולמי לשיפור הימים והדגה, בעיות האנרגיה – כולל אנרגיה חליפית – כאשר סוגיית כורי הכוח החדשים (והבטוחים יותר) עשויה אף היא לתפוס מקום חשוב בסדר היום הבינלאומי. אין ספק שגם נושאי הביוטכנולוגיה יתפסו יותר ויותר מקום בפורומים הרב לאומיים הללו. לא מן הנמנע שגם בעיות בחקר ובניהול החלל, שבהם יש לישראל עניין, יהפכו לנושאים מולטיטורליים למרות הסתייגותיה של ארה"ב. כנראה לא יהיה לה מנוס משיתוף פעולה בינלאומי גם בתחום הזה.
- אחת התוצאות של ה-11 בספטמבר תהיה התעצמות הזעקה לגישור הפערים בין המדינות והעמים הנתפסים כמי שנהנים מהגלובליזציה לבין אלה הנראים כקורבנותיה. שאלת הסיוע הבינלאומי, חלוקת עושר וידע במסגרות של שיתוף פעולה בינלאומי הולכות ומתרחבות יחייבו את ישראל לאתר לעצמה תפקיד חיוני ויחודי במערך החדש.
- נקל לראות כיצד בכל התחומים האלה יכולה ישראל להיות בין המדינות המובילות בפורומים בינלאומיים ולהפיק מכך פירות מעשיים בתחום פיתוח היחסים הכלכליים עם מדינות העולם, ולא פחות חשוב מכך בכל הנוגע למעמדה המדיני ולצורך להדגיש את חיוניותה של ישראל בכל מערך של שיתוף פעולה רב-לאומי בבעיות המרכזיות שיעסיקו את המין האנושי באלף השלישי.
- תחום מולטיטורלי אחד – המאבק הבינלאומי נגד אי השוויון, הגזענות, דיכוי הנשים והמיעוטים - יוסיף להיות קשה ובעייתי מבחינת ישראל כל עוד הסכסוך הפלסטיני יוסיף להתקיים וכל עוד מתקפת העוינות הערבית תוסיף לצבור תנופה בזירת התקשורת הבינלאומית. אך, אסור לישראל לברוח מן הזירה הזאת, אולי הזירה הקשה ביותר. היא חייבת להוסיף ולהיות זירה חיונית לדיפלומטיה הישראלית. עיקרה של המערכה הזאת תתנהל מול ארגונים לא ממשלתיים ובזירה התקשורתית.

הסברה

- הזירה הזאת היא מרכיב מרכזי בזירה הרחבה יותר של ההסברה. שיווק ישראל והסברת מדיניותה ומעשיה, לרבות גיבוש אסטרטגיה יעילה לנטרול לובי ערבי במדינות ידידותיות, חייבים לחדול מלהיות עניין חובבני מזדמן ולהפוך למערך מקצועי משופשף ואסרטיבי.

- על מדינת ישראל להיערך בצורה שתאפשר לה השפעה אפקטיבית יותר על דעת הקהל ישירות, ולא באמצעות המתווכים הקונבנציונליים – פוליטיקאים, דיפלומטים ואפילו אנשי תקשורת בלבד. המלחמה על הרחוב צריכה להתנהל בסיוע הטכנולוגיה המודרנית – האלקטרונית והדיגיטלית. חלק ניכר ממשאבי משרד החוץ הישראלי צריך יהיה להיות מתועל לאפיקים אלה, לעיתים על חשבון ההערכות והפריסה הנוכחיים, שאינם יכולים לסייע בהכרעת המאבק על נפשו של הרחוב.

לאחר שנים מספר בהן כמעט פסקה מלחמת המילים והתמונות שאיפיינה את שנות השבעים והשמונים, שבנו לימים בהם מכונת ההסברה צריכה לשוב ולפעול במלוא עצמתה ובכלים שיתאימו למהפכה האלקטרונית שהתרחשה בינתיים בתקשורת. האגרסיביות הפלסטינית בשטח ובתעמולה ו"השיח התרבותי" האנטי-מערבי ואנטי-שמי הצובר תנופה מחודשת מאלצים את ישראל להסיר כפפות בהסברה כדי לצמצם למינימום את הנזק התדמיתי ואת תוצאותיו.

- בתחום ההסברה יש להכין תבניות המשגה מועילות הנובעות מגיבוש שיטתי של תפיסת עולם קוהרנטית, לגבי אופן פעולתה של המערכת הבינלאומית. אולי החשוב מכל, על ישראל להשתמש לטובתה במושג של "שלום דמוקרטי" (Democratic peace), כעקרון שעולה מתפיסה שסוג המשטר אכן מהווה גורם מכריע בהתנהגות מדינות במערכת הבינלאומית (הודו היטיבה להבין את העוצמה של הרעיון הזה, והבליטה אותו היטב גם בביקור של קלינטון אצלה). אבל, כדי שהיא תוכל להעביר את המסר הזה בעוצמה נכונה חייבת ישראל להקרין מדיניות שלום אקטיבית ויזמת. הסברה לא תוכל להיות תחליף למדיניות שבעליל תתפס כמדיניות של בריחה מהכרעות קשות בדרך לשלום.

לגבי התמודדות עם מגמות שליליות צפויות, בעיקר שחיקת מעמדה של ישראל בקרב מדינות המערב, עקב הפעלת שדולות פרו ערביות, על ישראל לגייס ביתר שאת את הקבוצות היהודיות במדינות הללו, ולצייד אותן בכלי הסברה מתאימים.